

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**  
**FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ**

Pracoviště historické sociologie

**Bc. Mihaela Matei**

**Sociální změna v Moldavsku (1991-2017)**  
**v sociálně vědní a politicko-expertní reflexi**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Nicolas Maslowski, DEA, Ph.D**

Praha 2018

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Mihaela Matei

## **Poděkování**

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce doktorovi Nicolasi Maslowskému, za rady, podněty a připomínky. Zároveň chci poděkovat akademické obci FHS UK za možnost osobního a morálního růstu. V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým, kteří mě při studiu neustále podporovali a motivovali.

## **Abstrakt**

Tato diplomová práce se zabývá koncipováním sociální změny a jejím zachycením v sociálně vědní a politicko-expertní literatuře z historického hlediska vývoje post komunistické Moldavské republiky. V první kapitole jsou definovány výzkumný design a hlavní hypotézy, kterými se daná diplomová práce bude řídit. V druhé kapitole budou představeny klasické a nové teorie sociální změny, které budou následně analyzovány. Cílem diplomové práce je identifikace těchto teorií v moldavské literatuře počínaje rokem 1991. Výsledky obsahové analýzy moldavské literatury budou prezentovány ve třetí kapitole. Poslední kapitola je věnovaná diskusi nad výsledky diplomové práce a možnosti jejich dalšího využití.

## **Abstract**

This thesis analyses the interception of the social change in the social science and politically expert literature from a historical perspective of the post-soviet development of the Republic of Moldova. The first chapter introduces the main hypotheses and the research design of the master thesis. The following chapter offers the development of the concept social change in a larger context of the classical and new theories. The aim of the thesis is to find out theories of social change in the Moldovan literature between after 1991. The results of a content analysis will be presented in the third chapter. Finally, the last section of the thesis focuses on suggestions for the further development of this analysis.

# Obsah

Úvod .....	1
1 Metodologie a východiska práce .....	4
1.1 Cíl výzkumu .....	6
1.2 Metoda výzkumu .....	7
1.3 Výzkumné otázky a hypotézy .....	12
2 Teorie sociální změny v rámci obsahové analýzy moldavské literatury .....	13
2.1 Modernizační teorie .....	17
2.2 Strukturálně-funkcionalistické teorie .....	20
2.3 Tranzitologické a konsolidační teorie .....	22
2.4 Moldavská sociální změna z perspektivy demokratizačních teorií .....	35
2.5 Nové teorie o sociální změně v moldavském diskursu .....	40
2.5.1 Teorie State capture .....	40
2.5.2 Teorie Varieties of capitalism .....	44
3 Identifikace teoretických konceptů o sociální změně v moldavské sociálně vědní a politicko-expertní literatuře .....	48
3.1 Vliv historického dědictví na formování moldavského diskursu .....	50
3.2 Kvalitativní analýza vybraného obsahu .....	56
3.3 Kategorizace nalezených konceptů .....	58
3.4 Definování moldavského diskursu o sociální změně .....	74

Diskuze .....	78
Závěr .....	80
Bibliografie .....	82
Přílohy .....	90

# Úvod

Rok 1989 nese s sebou řadu změn v evropském politickém prostoru. Sledujeme, jak se některé státy slučují, jako například Německo, a které naopak zažívají rozpad, jako to bylo v případě Československa. V devadesátých letech minulého století začíná i boj o nezávislost v postkomunistických zemích. Jako ve většině případů, i Moldavská republika prošla postkomunistickou proměnou, která vyvrcholila vyhlášením nezávislosti v roce 1991. Nebyla to ale poslední přechodová fáze, tímto se sociální změna nového státu teprve rozjela. Rozpad sovětského svazu přinesl novou dimenzi pro země východní Evropy, jak z hlediska politických vztahů které byly podmíněné geografickou polohou, tak z hlediska vnitrostátních sociálních změn, které probíhaly ve znamení přechodu od socialistického způsobu hospodaření k tržní ekonomice, od monopartismu k multipartismu a celkově ke změně hodnot. Implementace demokratického systému v Moldavské republice je základním prvkem přechodu a sociální změny od roku 1991 do současné fáze a je příležitostí k diskusi jak pro politickou tak i pro historickou oblast výzkumu.

V evropském ekonomickém a politickém kontextu tím pádem přichází nový stát, čelící neustálým politickým, ekonomickým a sociálním změnám. Tyto procesy byly však označovány různě. Otázka terminologických proměn je charakteristickou problematikou v sociálně vědních oborech často reprezentující distinktivní parketu výzkumu samo o sobě. Široká škála synonym a multilateralita vědeckých názorů souvisí se vznikem pojmů a teorií se stejným a navazujícím významem, které často vznikají jako protireakce a doplňují se navzájem. Tato sociálně vědní oblast výzkumu sociální změny není determinována exaktními neměnicími se pojmy. V matematice sčítání bude mít a má stejný význam, zatímco význam pojmů jako například rodina, demokracie, stát se měnil v souvislosti s dobou jejich používání.



Představená diplomová práce se pokouší analyzovat terminologické a konceptuální metamorfózy teorií radikální sociální změny a ukázat na příkladu jedné z postkomunistických zemí proměnu referenčně-konceptuálního diskursu v čase jako následek časového vytváření významu terminologických prvků. Konceptuální proměny a jejich vývoj jsou dány do souvislosti s diferenciací historického, geografického a politického kontextu.

Cílem této práce je reflektování vyvíjejících se konceptualizací radikální sociální změny v postsocialistickém prostoru. Na příkladu Moldavské republiky se přistoupí ke kritické reflexi používaných terminů a tímto i implikovaných konceptů, tj. především klasických tranzitologických, modernizačních, strukturalistických a transformačních teorií v souvislosti se socio-ekonomickými a politickými změnami po roce 1991 představenými v moldavské literatuře.

Pro identifikace diskursů o sociální změně po pádu komunistického režimu v Moldavsku poslouží níže stanovené hypotézy:

*H1: Moldavský diskurs se odlišuje od klasických teoretických vln pojednávajících o těchto sociálních změnách.*

*H2: Moldavská sociální změna nebude spadat do teoretických úvah světoznámých teorií.*

*H3: V moldavské sociálně vědní a politicko-expertní literatuře existuje specifický diskurs o sociální změně v Moldavské republice po roce 1991.*

V souvislosti se změnami v centrální a jižní Evropě se etablovaly hlavní teoretické proudy, vysvětlující terminologický aspekt těchto změn. I když do dnes přetrvává nesrovnalost v používání vhodné teorie pro vysvětlení ekonomického a socio-politického stavu těchto zemí, v Evropských a Amerických politicko-expertních a sociálně vědních oblastech sledujeme stejnou pořadovou tendenci

teoretického zařazení změn podle hlavních teorií o sociální změně. Moldavský sociálně vědní a politicko-expertní diskurs zde poslouží jako příklad odlišné teoretizace sociálních změn.

První část diplomové práce představí metodologii a východiska, která určí postup obsahové analýzy. Další kapitola umožní zařazení sociální změny do teoretických vln. Budou zde představeny nejobsáhlejší teorie o sociální změně, jež posloužily jako impulz pro vytvoření těch dalších, včetně i odlišných diskursů ve východním bloku. Napříč modernizačním teoriím, dojdeme k teoriím strukturálně-funkcionalistickým a k teoriím tranzitologickým a konsolidačním, které ustálily evropský diskurs 20. století o poválečné sociální změně. V závěru druhé kapitoly budou prezentovány i nové teorie o sociální změně (teorie atate capture a teorie Varieties of capitalism), jež měly vliv na vytváření současného moldavského socio-politického diskursu.

Prostřednictvím obsahové analýzy budou tyto představené teorie vyzkoumány na příkladu politicko-expertního a sociálně vědního moldavského diskursu po roce 1991. Provedená analýza má za cíl poukázat na terminologickou problematiku používání klasických teorií pro vysvětlení postsovětské sociální změny. Součástí této práce je identifikace a konceptualizace moldavského diskursu v porovnání s klasickými teoriemi o sociální změně, které sloužily pro teoretickou analýzu sociální změny po pádu sovětského bloku. Identifikace a konceptualizace tohoto odlišného diskursu je klíčovým tématem dané diplomové práce a obsahem třetí kapitoly.

Poslední kapitola dává prostor diskusi nad výsledky obsahové analýzy a možnosti jejich dalšího zařazení do historicko-sociologického výzkumu.

# 1 Metodologie a východiska práce

Vědecké výzkumy o socio-ekonomickém vývoji a demokratizace zpravidla pracují s daty, která jsou specifická a liší se podle výběru státu jako výzkumného vzorku<sup>1</sup>. V důsledku čeho se reliabilita těchto výzkumu významně snižuje. Každý s těchto výzkumů se odlišuje i svou metodologií tím, že se používají různé nástroje pro měření těchto změn v různých obdobích socio-ekonomického a politického vývoje. Největší překážkou ve výzkumu sociální změny je konceptuální nepřesnost a zacházení s odlišnými definicemi pojmů demokracie, modernizace, kapitalismus aj. Vědecký vývoj teorií o sociální změně je kategorizoval do 3 hlavních proudů (Ženíšek, 2005):

1. Modernizační teorie
2. Strukturálně a strukturálně funkcionalistické teorie
3. Tranzitologické a transformační teorie

Momentálně není shoda v této kategorizaci teorií a každý výzkumník přistupuje k tomu s odlišnou perspektivou<sup>2</sup>.

Podnětem pro danou analýzu posloužila nejasnost při používání pojmů: tranzice, transformace, modernizace a sociální změna. Jejich i do dnes mylné významové splynutí umožňuje poukázat na analytickou a konceptuální problematiku výzkumu sociální změny. Jelikož se jedná o teoretickou rovinu dilematu, byla zvolena

---

<sup>1</sup> Např. Lipset- Jižní Amerika, Evropa, bývalé britské kolonie.

<sup>2</sup> Karel Černý (2013) například představuje klasické modernizační teorie v tomto pořadí: 1. Teorie stadií ekonomického růstu W. Rostowa, 2. Sociální předpoklady demokracie S.M. Lipseta, 3. Model psychologické změny D. Lenera. V souvislosti s novými přístupy zmiňuje koncepci „konce dějin“ F. Fukuyamy, teorii modernizace a sekularizace od R. Ingleharta a teorii rozmanitých modernit od S.N. Eisenstadta.

obsahová analýza<sup>3</sup> jako metoda pro hlubší zkoumání používání a případné i nepoužívání těchto klasických teoretických konceptů sociální změny v moldavské sociálně vědní a politicko-expertní literatuře. Terminologickou problematikou přechodů se zabývá v ČR Ženíšek Marek (2006). Akcentuje, že každý přechod je velice specifický a že doposud zjištěné teorie a typologie nemusí být zcela aplikovatelné na všechny země. Většina přechodů je kombinací různých typologií. Sociální změna v Moldavské republice tomu slouží jako příklad, kde nelze aplikovat určitý model, jenž by zahrnoval všechny dimenze sociální změny.

Z důvodu longitudinálního výzkumu reflexí o sociální změně bude práce vycházet z makro perspektivy, kde budou brány v potaz nikoliv jednání jednotlivců, ale změny a transformace ve společnosti a jejich vnímání prizmatem vybrané literatury. Vzhledem k tomu, že práce má za cíl analyzovat reflexe a koncepční zachycení celého období existování státu počínaje jeho vznikem, bylo zapotřebí toto období 1991-2017 rozdělit do 4 částí podle dominujících diskursů (viz kapitola 3.3).

Přístup, který daná práce dodržuje je ryze interdisciplinární. Historické badání pomohlo stanovit průběh sociální změny v Moldavské republice a institucionalizaci Moldavska jako státu. Komparativní přístup posloužil při identifikaci odlišnosti v percepčních rovinách- např. pojem Welfare state<sup>4</sup> je v evropském modelu státem moderním, kapitalistickým a rozvinutým, později pak přejímá název Evropský sociální model<sup>5</sup>, v moldavském diskursu ale narážíme na tento pojem ve spojení se

---

<sup>3</sup> Obsahová analýza se dnes běžně používá pro zpracování kvantitativních dat týkajících se kvalitativních zdrojů jako media, periodika atd. V dané diplomové práci se obsahová analýza bude používat pro tematickou analýzu vybraných textů. Tematická analýza je jednou z metod při kvalitativním výzkumu.

<sup>4</sup> Konceptem Sociální stát (Welfare state) se zabývala řada autorů: P. Baldwin, I. Gough, W. Korpi, J. O'Conner, H. Wilensky. Vliv demokracie na formování sociálního státu zkoumali autoři: F. Castles, G. Esping-Andersen, T. Tilton, R. Titmuss.

<sup>5</sup> Na evropském kontinentu se vyskytuje několik modelů sociálního státu: severský (Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko a Nizozemsko), kontinentální (Belgie, Česko, Francie, Lucembursko, Maďarsko, Německo, Polsko, Rakousko, Slovinsko), anglosaský (Velká Británie, Irsko), středomořský (Itálie, Portugalsko, Řecko

socialistickou zkušenosti zajišťování životních podmínek (Roșca, 2007). Nalezení a kategorizace témat a konceptů z vybrané moldavské literatury dle klasických teorií a konceptů je postupem obsahové analýzy.

Obsahová analýza dané práce se bude více vztahovat k nominalistickým teoriím než realistickým, strukturně-funkcionalistickým či ekonomickým, jelikož Moldavská sociální změna neprobíhala souběžně s procesy jako industrializace nebo rozvoj kapitalismu. Vznik a formování Moldavské republiky jako státu byly výsledkem vnějších historických událostí a rozhodnutí, nikoli vlastním impulzem (viz kapitola 3.1).

## **1.1 Cíl výzkumu**

Předpokladem dané diplomové práce je identifikace používání klasických teorií o sociální změně na příkladu moldavských politicko-expertních a sociálně vědeckých zdrojů. Záměrem je aplikace těchto teorií na dobový vědecký a politický diskurs a identifikace terminologických aspektů v používání či případně nepoužívání těchto teorií. Samotným předmětem práce je obsahová analýza teorií o sociální změně na příkladu země s relativně opožděnou a dokonce neustálenou a zároveň specifickou reflexí ohledně proběhlých sociálních změn. Cílem výzkumu je zaměřit se na analytickou problematiku průzkumu sociálních změn a na příkladu moldavského diskursu poukázat na terminologickou a vědecko-teoretickou odlišnost při používání konceptů pro vysvětlení a teoretizace sociální změny v Moldavské republice.

---

a Španělsko). V Moldavské republice se tento pojem dlouhá léta pojil se socialistickým státem (Cojocar, 2012).

Cílem této analýzy na rozdíl od dnešních běžně používaných postupů při obsahové analýzy, není identifikace kvantitativního výskytu témat, slov, konceptů v datovém souboru, nýbrž kvalitativní porozumění myšlenkám v rámci dat. Tato forma analýzy se zaměřuje na kvalitu datového souboru a hlubší porozumění jeho obsahu (Merten, 2013). Rozbor a analýza představených teorií se bude orientovat na teoretické uchopení sociální změny Moldavska. Obsahová analýza má za cíl identifikovat a porovnat jak sociální změna je konceptuálně uchopena v klasických teoriích a v moldavských diskurzech.

## **1.2 Metoda výzkumu**

Při výběru vhodné metody, pomocí které můžeme sledovat a srovnávat konceptuální vývoj a kulturní rozdílnost při její uplatňování, jsem se řídila výstupem z dat, jež mají sloužit jako primární zdroje. Informační prameny, dokumenty a texty z oblasti sociálně vědní a politicko-expertní budou podrobené analýze, při níž obsah těchto zdrojů bude kriticky reflektován prostřednictvím vybraných teorií.

V anglickém slovníku byl pojem obsahová analýza zařazen již v roce 1961 jako analýza a studium manifestního a latentního obsahu textových zdrojů cestou klasifikace, tabulaci, hodnocení klíčových indikátorů a témat za účelem zjišťování významů, kontextů a záměrů obsahu komunikace (Krippendorff, 2012:12). Obsahová analýza byla v druhé polovině 20. století využita primárně při kvantitativním zpracovávání mediálních obrazů a textů. Impulzem k tomu posloužila druhá světová válka, během které se masově zkoumala nepřátelská propaganda. Dnešní výzkumy obsahové analýzy pramení z klasických teorií válečné doby (Prasad, 2008:1).

Klaus Krippendorff (2012) se ve své knize o obsahové analýze zabývá tímto metodologickým přístupem, který zpočátku byl jedním z časově nejnáročnějších a drahých metod výzkumu mediálních zdrojů. Moderní obsahovou analýzu definuje jako metodu pro zkoumání významů přesahujících tradiční pojetí symbolů, obsahů a záměrů (Prasad 2008: 2). Zkoumání textů s ohledem na vybrané koncepty, jejichž výskyt je následně zachycován v obsahu představených dat, je přístupem konceptuální obsahové analýzy, jenž poslouží pro identifikaci terminologické aplikace klasických pojmů a teorií na příkladu moldavského diskurzu (Dvořáková, 2010: 97).

Obsahovou analýzu nelze označit za jednu metodu. Spadá pod ní velké množství různých metod a postupů<sup>6</sup>, lišících se podle oblastí výzkumu, cílů a typu analyzovaného vzorku. Vzhledem k její multilateralitě a různorodosti bývá často ne dost přesně koncipována a teoreticky uchopená. Z důvodu toho, že daná práce se bude zabývat psanou literaturou z oblasti politiky a vědy, která se zabývá sociální změnou Moldavské republiky, byla zvolena obsahová analýza jako nástroj pro identifikaci a rámcování vybraných jednotek v porovnání s teoriemi sociální změny. Jelikož existují různé formy obsahové analýzy, tato diplomová práce se bude řídit technikou tematické analýzy.

Tematická analýza je jednou z nejstarších metod obsahové analýzy a zároveň jednou z nejčastěji používaných. Je obvykle používána pro analyzování a získávání kvalitativních informací o vybraném tématu. Vzhledem k tomu, že představená práce má za cíl identifikování hlavních témat dle obsahových a časových kategorií bylo zapotřebí tento postup částečně zařadit do schématu tematické analýzy. Tento výzkum se tak zaměřuje nejen na koncepty, ale i na jejich definici a zařazení do

---

<sup>6</sup> Pojmové užití obsahové analýzy: výzkumný nástroj, metoda, přístup, metodologie, technika, konceptuální rámec či teoretická perspektiva (Dvořáková, 2010: 95).

kontextu. Primárním cílem moldavských politicko-expertních a vědeckých reflexí je popis sociální skutečnosti. Cílem práce je zjištění, jakým způsobem byly tyto změny reflektovány místní expertní literaturou, a zda jsou rozdíly v tom, jak byly tyto procesy a změny reflektovány moldavskou společností (v daném případě zpětnou vazbu obdržíme z vědeckých a politických zdrojů) v porovnání se světovou reflexí ohledně radikálních sociálních změn.

Pro výzkum reflexí z politicko-expertních a sociálně vědních oblastí moldavského diskursu poslouží obsahová analýza, která je charakterizována jako adaptabilní a objektivitě blízká metoda. Jedním z kladů obsahové analýzy pro tuto práci je její aplikovatelnost na různorodé typy textových dat a přizpůsobení se výzkumnému cíli (Dvořáková, 2010). Výhodou a rovněž i její nevýhodou je to, že se obsahové analýzy snaží porozumět obsahu textů, nejen jejich struktuře a funkcím, ale i skrytým znakům (tzv. čtení mezi řádky). To však nevylučuje možnost subjektivního interpretování dat (Merten, 2013).

Vzhledem ke snaze o porozumění psaného materiálu, přístupů a názorů autorů je vzorek zkoumaných dat omezen pouze na sociálně vědní a politicko-expertní zdroje. Jejich výběr se prováděl na základě kritéria relevantnosti<sup>7</sup> literatury. Výzkumný soubor tvoří 18 publikací. Kvalitativní aspekty obsahové analýzy slouží k větší validitě získaných dat. I když existuje riziko neobjektivních závěrů, je zde opodstatněn výběr metody, její vhodnosti pro zkoumání relativně malého výzkumného vzorku a vyšší platnost získaných dat.

Metoda tematické analýzy stejně jako i obsahová analýza je flexibilní a není jednotná ve svém designu. Tematická analýza je jednou z metod, která díky své

---

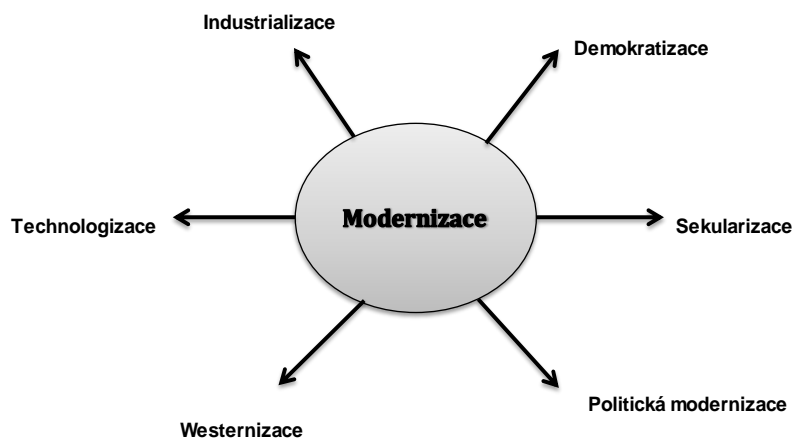
<sup>7</sup> Významnost literárních zdrojů byla zjištěna dle počtu citací a uznávanosti/akceptování ve společnosti a také po konzultaci s několika politickými a vědeckými osobami z Moldavské republiky. Konzultace literárních zdrojů byla probírána s panem Dumitru Alaiba- sociální aktivista a člen platformy Centrum pro politické reformy, Ala Mușchei- bývalá profesorka Katedry sociologie na Státní univerzitě v Kišiněvu aj.



teoretické volnosti poskytuje výzkumníkům možnost k bohatému a detailnímu přehledu dat o studované problematice. Vybrané literární jednotky uvedeme do kategorie podpořené teorie. Jednotkou výběru (sampling unit) v daném výzkumu jsou texty, knihy a literární zdroje moldavských autorů, jež pojednávají o tamní sociální změně. Analyzovanou jednotkou (recording unit) budou vybrané texty dle výše uvedeného postupu (Prasad, 2008: 9).

Podnětem pro danou analýzu bylo, že při studiu expertní literatury bylo zpozorováno odlišné interpretace jednoho a tohotéž procesu<sup>8</sup> u různých autorů. Rozmanitost těchto teoretických úvah se však stála základem pro vytváření dalších teoretických konceptů v nově vzniklých zemích. Proces teoretické atomizace analyzovaných konceptů může být následujícím způsobem znázorněn na příkladu konceptu modernizace (viz tabulka č. 1), který během svého vědeckého vývoje dosáhl různých významů (od industrializaci až po politické modernizaci<sup>9</sup>).

**Tabulka č.1. Příklad pojmové difuze.**



*Zdroj: vlastní zpracování*

<sup>8</sup> Viz. kapitola 2 různé interpretace pojmů demokracie, moderna, transformace, přechod aj.

<sup>9</sup> Přejít na flexibilní a decentralizovaný způsob řízení státu. Politická modernizace odpovídá za asimilaci se nově rodících politických aktérů a regulaci konfliktů mezi zájmovými skupinami (Černý, 2011: 56).

Na základě získaných teoretických přehledů uvedených v kapitole 2 Teorie sociální změny, budou dané koncepty a teorie vyhledány i u místních moldavských autorů. Z tohoto důvodu proběhne obsahová analýza ne obvyklým a často využívaným postupem<sup>10</sup>, ale tradiční metodou tzv. barevná kategorizace<sup>11</sup>. Výzkumný design a postup dané práce se liší od klasických postupů při obsahové analýze, kde se nejdřív vytvoří kategorie s předem danými kódy a teprve následně jsou tyto kategorií vyhledávány v textech. Představená diplomová práce postupuje dle principů Zakotvené teorie<sup>12</sup>, kde předem stanovené kategorie nebyly jasně definovány a teprve během obsahové analýzy tyto kategorie byly nalezeny. V digitální podobě lze tento výzkumný postup urychlit pomocí různých počítačových aplikací. Pro digitální verze textů byl použit program Atlas.ti (Gibbs, 2008)<sup>13</sup>, u tištěných textů se pak jedná o tradiční postup identifikace konceptů a teorií prostřednictvím barevných fix. Výpis nalezených konceptů pak slučujeme a kategorizujeme<sup>14</sup>. Nalezené kategorie následně vykazují obsah a terminologii, která byla použita moldavskými autory během analýzy moldavské sociální změny (1991-2017). Vyhodnocování dat u tohoto postupu analýzy je zatíženo subjektivitou výzkumníka (viz kapitola 4).

---

<sup>10</sup> V dnešní technologicky vyspělé době je obsahová analýza spíše metodou pro získání četnosti výskytu vybraných konceptů/slov pomocí specializovaných softwarů jako např. TextQuest, CATPAC, Concordance, Diction, General Inquirer, Hamlet, TextPack, WordStat aj.

<sup>11</sup> Highlight coding- postup při obsahové analýze, který se využíval před vývojem specializujících aplikací na tuto analýzu. Dnes je součástí většiny softwarů, které jsou pro tento účel vyvíjeny (Neuendorf, 2016).

<sup>12</sup> Grounded Theory/ Zakotvená teorie je induktivní metodou kvalitativního výzkumu, během které se výzkumník zaměřuje na obsah a získávání dat bez předem navržené teorie (Strauss, Corbin, 1990).

<sup>13</sup> Obsahová analýza patří mezi nejrychleji se rozvíjející techniky společenskovedních oborů.

<sup>14</sup> Slučujeme koncepty, které pojednávají o stejném tématu nebo odkazují na stejný proces/změnu.

### 1.3 Výzkumné otázky a hypotézy

Za účelem získání dat pro danou diplomovou práci poslouží následující výzkumné otázky:

1. Jaké koncepty jsou používány moldavskými autory pro označení a analýzu sociálních změn po roce 1991?
2. V souvislosti s jakými procesy se používají koncepty teorií o sociální změně uvedené v kapitole 2? Je jejich použití opodstatněné a vhodné?
3. Existuje-li časový posun v používání těchto teorií? Pokud ano, proč se do moldavského diskurzu tyto koncepty dostaly později?
4. Jaké elementy cirkulace vědy a které momenty vedly k začátku jejich používání?

V souladu s výše uvedenými výzkumnými otázkami vyplývají tyto stanoveny hypotézy:

*Hypotéza 1: Moldavský diskurs o moldavské sociální změně po roce 1991 je odlišný od teoretického světového diskursu ohledně změn ve východní Evropě.*

*Hypotéza 2: Koncepty o moldavské sociální změně nebudou spadat do teoretických úvah světoznámých teorií.*

*Hypotéza 3: V moldavské sociálně vědní a politicko-expertní literatuře existuje specifický diskurs o sociální změně v Moldavské republice po roce 1991.*

Na základě uvedených hypotéz bude obsahová analýza operovat s kategoriemi pro účely zjištění ověřování výše uvedených hypotéz.

## **2 Teorie sociální změny v rámci obsahové analýzy moldavské literatury**

Pro pochopení procesů spojených se sociální změnou v Moldavsku a pro identifikaci pojmů pro jejich označení budou definovány následující teorie o sociální změně. S koncepty a teoriemi, které budou představeny níže se bude operovat i během obsahové analýzy. Koncept sociální změny bude v představené práci uveden jako makro pojem zahrnující procesy z oblasti politiky, ekonomie a sociálního života. Procesy, které lze „zachytit a identifikovat v čase, které mají systémový dopad a trvalé následky“ (Maslowski, 2017: 7).

Ladislav Cabada (2017) zmiňuje, že země východní a centrální Evropy jsou v centru posledních teoretických přehledů o demokracii v Evropě. V západoevropském diskursu se ustálil jakýsi rozdíl mezi „novou“<sup>15</sup> a „starou“<sup>16</sup> Evropou. Země Evropy jsou rozděleny do 2 kategorií: země, které mají komunistickou zkušenost a specifickou tranzici a země, které si prošly industrializačním a modernizačním procesem (ibidem: 75).

Již pozitivistické teorie rozlišovaly mezi sociální statikou a sociální dynamikou. Evolucionistické teorie, poté i strukturně-funkcionalistické teorie zkoumaly sociální změnu na úrovni struktur a jejich funkcí. Dané úvahy byly časem víc a víc přesměrovány na studium dynamických procesů ve společnosti.

Sociologie jako věda vznikla na základě potřeby definování a konceptualizování probíhajících změn ve společnosti. Její vědecký zájem z počátku byl obklopen

---

<sup>15</sup> Postkomunistické země centrální a východní Evropy.

<sup>16</sup> Západní země bez komunistické zkušenosti.

pojmy zapůjčenými z jiných oblastí<sup>17</sup>. Evolucionismus a pokrokové teorie byly časem nahrazeny obecnějším konceptem „sociální změna“, jehož autorem je americký sociolog William Fielding Ogburn (Šubrt, 2013:9). Výzkum sociální změny se zaměřuje na studium dynamických procesů<sup>18</sup>. Tyto procesy mohou být zkoumány z různých dimenzionálních perspektiv<sup>19</sup>. Sociální změna v modernizační perspektivě bude v představené práci oproti převažujícím ekonomickým teoriím modernizace<sup>20</sup> analyticky reflektována v širším pojetí teoretického konceptu modernizace. Pod sociální změnu spadá v tomto rozhraní celková struktura s ohledem na specifickou historickou zkušenost státního útvaru. Analýza sociální změny v rozšířeném měřítku komplexnějších jednotek je dominující v sociálních teoriích (Havelka, Müller, 1996: 143).

Níže bude konceptuální analýza sociální změny vycházet z výše uvedených předpokladů, jež pohlíží na sociální změnu ne z pohledu diferenciací jednotlivých segmentů, ale jejich celkovou orientaci. Je nutné uvést i argumentaci ve výběru a operacionalizaci pojmu sociální změna na úkor všeobecného a pro danou práci nevyhovujícího<sup>21</sup> konceptu modernizace. K teoriím modernizaci se však bude potřeba vrátit pro uchopení celkového smyslu historického vývoje pojmu sociální změna<sup>22</sup>.

---

<sup>17</sup> viz. Organický evolucionismus v sociologii (H. Spencer).

<sup>18</sup> Např. demografické, institucionální či strukturální změny ve společnosti.

<sup>19</sup> Diferenciací sociální změny se může lišit podle rozsahu změny (celková nebo parciální), hloubky a významu (hluboké anebo povrchové), podle trvání (krátké nebo dlouhodobé) a podle rychlosti změn (rychlé či pomalé) (Šubrt, 2013: 9).

<sup>20</sup> Klasické ekonomické teorie modernizace od padesátých let 20. století vycházejí z představy obecného ekonomického „receptu“ pro dosažení cílů, prohlíží jiné neekonomické faktory jako kulturní, politický a civilizační. Na příkladu rozvojových zemích se to ukázalo neefektivním.

<sup>21</sup> Teorie modernizace je již tzv. „over-researched“ téma, jež bývá často mylně zaměňována a spojována s jinými procesy jako: racionalizace, alfabizace, sekularizace, emancipace, byrokratizace, informatizace, industrializace a jiné procesy, které jsou její součástí. Používání konceptu modernizace proto bývá nejednoznačné, oproti tomu sociální změna zaujímá multilineární a neutrální pozici.

<sup>22</sup> Viz. kapitola 2 Teorie sociální změny.

Studium sociální změny je obklopen množstvím výzkumných zpráv zaměřujících se na vysvětlení faktorů, které změnu buď odstartovaly, či naopak blokovaly, na jednání jejích aktérů anebo na samotný průběh sociální změny. Historický vývoj studia sociální změny se časem ustálil do 3 hlavních akademických proudů:

1. Cyklické pojetí dějin<sup>23</sup>
2. Historický materialismus<sup>24</sup>
3. Evolucionismus<sup>25</sup>

Sociální změna je jednou z nejvíce zkoumaných a nejméně známých aspektů našeho života, a to i přes poměrně velké množství existujících teorií. Studium sociální změny lze sledovat v několika oblastech:

1. Filosofie dějin - historici se snažili změnu v rámci sociálního systému a okamžiky sociální transformace identifikovat a kategorizovat, považovali to za proces osvobození od primitivní minulosti<sup>26</sup>.
2. Evolucionismus - reprezentanti<sup>27</sup> této doby se snažili sociální změnu asociovat s vývojem orgánů v biologickém organismu (fylogeneze). Principem těchto teorií je diferenciací od méně složitých celků k vyšším a komplexnějším celkům.

---

<sup>23</sup> Změny ve společnosti byly nahlíženy jako vývoj v kruhu, návrat téhož. Představitelé cyklického proudu myšlení jsou Giambatisto Vico, Ibn Chaldun, Vilfredo Pareto, Pitirim Sorokin, N. J. Danilevskij, O. Spengler, A. J. Toynbee.

<sup>24</sup> Změny ve společnosti byly považovány za určitý zlom či radikální/revoluční přechod. Karl Marx, Marvin Harris, F.H. Cardoso, I. Wallerstein

<sup>25</sup> Klasický evolucionismus vznikl v podstatě ruku v ruce se sociologií, jeho hlavní myšlenkou je pokrok a vývoj společnosti ke komplexnějšímu a diferenciovanějšímu celku. Za klasičtí evolucionisté považujeme A. Comte, E. Durkheim, H. Spencer, L. Morgan, T. Parsons (neoevolucionismus).

<sup>26</sup> Snaha o klasifikaci dějinných procesů do jednoho celku. Změna probíhá v 3 rovinách: makroúroveň (státy, národy), mikroúroveň (rodina), meziúroveň (politické strany, korporace).

<sup>27</sup> Evolucionistické teorie lze sledovat u Herberta Spencera, Niklasi Luhmannosi a Georga Simmela.

3. Konfliktualistické teorie- studium radikálních sociálních změn. Zde lze zařadit třeba historický materialismus Karla Marxe anebo teorii systémů Immanuela Wallersteina atd. (Pugačev, 2000).

Reflexivita doprovázející dnešní dobu klade meze v soudobém výzkumu sociální změny. Zkušenost z historických událostí přednesla nový rozměr a z části i neplatnost předchozích teoretických proudů. Historický relativismus<sup>28</sup> je pravděpodobně hlavním indikátorem těchto výchylek. Neplatí již známá parabola *ceteris paribus* model vývoje, spíš se hledají skryté proměny ve studiu jednotlivých sociálních změn s ohledem na individuální faktory (Šubrt, 2013:10). To však přesahuje výzkum sociální změny v rámci jedné teorie či jednoho teoretického proudu. Problematika ve studiu sociální změny vede k přeformulování starých teoretických badání a vzniku nových teorií, které dnes jsou předmětem politických a akademických diskursů<sup>29</sup>. Diferenciace je součástí vývoje nejen ve společnosti ale i na úrovni teoretického uvažování. Výzkum sociální změny vyústil v konceptuální diferenciaci v používaných pojmech a teoriích. Neustálenost koncepčních rámců z důvodů rozmanitosti probíhajících sociálních změn může být nahlížena jako příležitost ke konceptuální a tematické analýze a pohled na sociální změnu jako na jádro vzniku různých teoretických proudů, jež budou následně v dané práci nahlíženy.

---

<sup>28</sup> I za předpokladů identických podmínek dvou institucionálních jednotek se mohou výsledky sociální změny radikálně lišit. Maureen Hallinanová rozlišuje v tomto smyslu teorie globální a specifické.

<sup>29</sup> Tranzitologické a konsolidační teorie, Teorie transformace a path-dependence, Teorie State-capture a Varieties of capitalism.

## 2.1 Modernizační teorie

Modernizační teorie zde budou představeny jako makrosociologické teorie sociální změny s globálním záběrem a perspektivou. Modernizační proces lze definovat v třech různých perspektivách (Černý, 2013:270):

- 1) Obecná lidská perspektiva: společnost spěje k lepšímu, modernizace jako technologické zdokonalování a celkové zlepšení;
- 2) Historická perspektiva: dobový vývoj západních společností 16-20. století;
- 3) Globální perspektiva: westernizace- svět se po druhé světové válce rozdělil na západ a socialistický východ<sup>30</sup>.

Vědecký zájem o modernizační teorie vyvrcholil v 50-60 letech 20. století v důsledků průmyslové revoluci. Druhá vlna zájmu o tomto procesu dominovala v 80. letech 20. století. V rámci klasických teorií modernizace byl celkový předpoklad, že „změna bude mít všude stejný a lineární průběh, ale také shodné výsledky: všechny společnosti tedy jako na eskalátoru projdou stejnou cestou ke stejnému cíli, pouze v různém pořadí“ (Černý, 2013:272).

Velká Francouzská revoluce, průmyslová revoluce, dekolonizace a emancipace ve vzdělání se staly impulzem k modernizaci. Vyvíjející se moderní společnost se stala terčem sociologických výzkumů.

Vědecká oblast druhé poloviny dvacátého století byla převážně soustředěna k návratu modernizačních teorií, které se snažily předvídat směr politických přechodů. Rozmanitost politických drah se stala impulzem teoretického boomu v akademických a politicko-expertních kruzích. Návrat zájmu k modernizačním

---

<sup>30</sup> „Takovýto modernizační proces chápe sociologii jako komplexní a vícerozměrnou sociální změnu probíhající zároveň v řadě společenských oblastí a v dimenzích, které jsou provázané a mohou se dokonce vzájemně umocňovat“ (Černý, 2013:271).



teoriím byl z části kvůli tomu, že se některé teorie modernizace ocitly neplatné pro reálný vývoj nových společností<sup>31</sup>. Bylo zapotřebí nové formulace a remodelování starých konceptů a premis.

Obecně vzatý přechod na demokratický režim se považuje za něco nevyhnutelného a zároveň i něco co není možné dosáhnout v úplné míře (Hoffman, 1988:176). Italský politolog Giovanni Sartori v tom smyslu představuje demokratický a totalitní systém jako ideální stav dvou pólů k nimž se mohou státy částečně přibližovat, ale nikdy úplně docílit (Sartori, 1993: 202). Slovy Oscara Wilda se národ může konfrontovat s dvěma největšími dramaty během své existence: první se týká neúspěchu nastolení demokracie a ta druhá její realizace (Ionescu & Navroṭchi, 2006).

Konceptuální metamorfóza může být z makroperspektivy sledována i u pojmu demokracie. V začátcích byla demokracie evaluována jako monopolní politický systém prostřednictvím kterého lidé imponují svojí vládou<sup>32</sup> (Bloom, 2016). Následně byla označována za něco, co nemůže existovat, jelikož vykonávání svobody vede k růstu nerovností a pokus o nastolení rovnosti ohrožuje naopak svobodu (Sartori, 1965). Dále jako zastaralý aristokratický režim, jenž imponuje volební systém lidem a tím se snaží dat jakýsi pocit jistoty, který je dnes v komplexní společnosti nedostačující (Zolo, 1992). Až k tomu, že demokracie zažila „deliberativní reformu“<sup>33</sup>, kdy od 90 let se na demokracii začalo pohlížet

---

<sup>31</sup> Klasické teorie modernizace mají za to, že industrializace automaticky povede k ustavení demokratické vlády. Zpochybnily to režimy jako komunismus a fašismus, jež se taktéž vyvinuly z industrializace.

<sup>32</sup> Toto vnímání demokracie převládalo v antickém Řecku.

<sup>33</sup> Deliberativní demokracie předpokládá aktivní účast lidí ve věcech rozhodování demokratických procesů, a to především formou komunikace, diskuse a výměny názorů. Na rozdíl od klasických teorií demokracie je demokracie deliberativní nejen prosazení zájmů většiny, ale součet všech zájmů a rozprava o nich. O deliberativní demokracie píše Joshua Cohen (1996) a Jürgen Habermas (1996).

pomocí teoretického diskursu<sup>34</sup>. Vzhledem k mediálnímu zájmu a aktuálnosti konceptu demokracie a její idealizaci, země, které nejsou demokratické tíhnou k ní, země v tranzici o ní usilují a země, které již jsou demokratické jí inovují a neustále konsolidují.

V rámci strukturálně funkcionalistické teorie se rozvíjel a koncipoval pojem multilineární vývoj, který měl vliv na vědeckou činnost sociologa Shmuela Noah Eisenstadta. Ve druhé fázi badatelského vývoje se Eisenstadt pokusil strukturálně-funcionalistický přístup přeformulovat a některé myšlenky T. Parsonse revidovat. Výsledkem bylo koncipování alternativní teorie ohledně rozmanitosti typů modernit. Tato teorie pramení z konceptu osového věku, který podle Eisenstadta zmámená průlom a diferenciaci kultur a náboženství. Studium těchto kultur mu otevřel nový pohled na problematiku sociální změny a vývoje společností. Podle Eisenstadta právě v době osového věku<sup>35</sup> se vytvořily podmínky pro anglickou, francouzskou a americkou revolucí, které se pak následně staly vzorem pro revoluce z Evropy (Šubrt, Německý, 2010).

Nástup demokratických režimů ve světě zaznamenal řadu teoretických úvah. Zatímco pro Fukuyamu (1992) vítězství demokratického západu znamenalo konec dějin, pro Shmuela Eisenstadta naopak to znamenalo začátek zrodu různých modernit, které se lišily geograficky, kulturně a historicky. Teorie rozmanitých modernit se snaží uchopit a vysvětlit vznik různých institucionálních a ideologických vzorců (Černý, 2013: 311). Důležitá je tato teorie svou hypotézou o nehomogenním vývoji a strukturální diferenciaci světa. Multilineární vývoj

---

<sup>34</sup> V této oblasti vyšlo několik významných prací: *Democracy and Difference* (Benhabib, 1996), *Deliberative Democracy* (Elster, 1998), *Deepening Democracy* (Fung – Wright, 2001) a *Innovating Democracy* (Goodin, 2008).

<sup>35</sup> Osový věk (Axial age) je pojem Karla Jasperse, který se používal pro označení doby mezi 800-200 p.n.l. Eisenstadt posouvá osový věk do intervalu 5 st. p.n.l. až 1. st. n.l.

společnosti se vytváří v souvislosti s různými faktory<sup>36</sup>, jež tyto cestu pak determinují. Pro danou diplomovou práci je tato teorie důležitá, tím že distinktivně rozlišuje mezi modernizací a westernizací.

## 2.2 Strukturálně-funkcionalistické teorie

Od klasického evolucionismu reprezentovaného Herbertem Spencerem a Émilem Durkheimem se neoevolucionismus zabýval multilineárním vývojem socio-kulturních společností v rámci strukturně-funkcionalistických teorií. I zde můžeme sledovat terminologickou problematiku pro teoretické uchopení změny. Setkáváme se s používáním označení funkcionální strukturalismus (T. Parsons), strukturalismus (J. Piaget) anebo funkcionalismus (R. A. Wallacová, A. Wolf).

Po rozpadu koloniálního systému po druhé světové válce bylo zapotřebí znovu definovat teoretické rámce výzkumu sociální dynamiky. Otázka sociální změny se znovu vrátila do akademických diskuzí prostřednictvím Talcotta Parsonse, jenž propojil modernizační teorii s teoriemi sociální evoluce. Parsons přispěl<sup>37</sup> k problematice evoluční sociologické koncepce svým metodologickým přístupem, teorií sociální činnosti a teorií sociálních systémů. Pokusil se o ustálení monoparadigmatické sociologie a nalezení jedné velké teorie, která by byla aplikovatelná pro všechny společnosti. Předpokládal možnost definování a aplikace evolučních univerzálií<sup>38</sup> v teoretickém výzkumu sociální změny a strukturní diferenciaci (Šubrt, 2013).

---

<sup>36</sup> Mezi ovlivňujícími proměnami, které určují model modernity ve společnosti jsou např. historická zkušenost sociální skupiny, její postoj vůči západnímu modelu modernizace, kulturní relativismus, interní politická situace (Černý, 2013: 312).

<sup>37</sup> Významné jsou pro evoluční sociologii dvě knihy od Talcotta Parsonse: *Societies: Evolutionary and Comparative Perspective* (1966) a *The System of Modern Societies* (1971).

<sup>38</sup> Pod pojmem evoluční obecniny (sociální stratifikace, demokracie, jazyk, náboženství atd.) chápe Parsons jevy nebo organizační vynálezy, které posouvají a zajišťují přežití společnosti a její další rozvoj.

Metoda, kterou Parsons využil ve svém výzkumu je blízká metodě, která se bude v dané diplomové práci používat. Parsons našel kategorie (univerzálie), které se vyskytovaly v různých společnostech na různých etapách vývoje a zařadil je do 4 velkých rovin prostřednictvím kterých následně vytvořil strukturu společenského systému (Schéma AGIL: adaptace na prostředí, dosahování cílů, zajišťování vnitřní integrace, udržování vzorců jednání) (Německý, 2008).

Uvedeme několik kategorií a evolučních obecnin, dle kterých Parsons definoval společnosti a jejich vývojovou etapu. Příbuzenské vztahy a náboženství převládaly jako hlavní evoluční impulz v *primitivních společnostech*. Následná stratifikace společenského systému a kulturní legitimace<sup>39</sup> nastartovaly proces evolučního vývoje k *společnostem přechodným*. Poslední vývojová etapa společnosti je charakterizována Parsonsem výskytem 4 fundamentálních obecnin: *byrokratického způsobu organizování, univerzálního legálního systému, tržní a peněžní směnou, demokratického sbližování jak ve vládním tak i v soukromém sektoru* (Parsons, 1964:339). Jako většina západních teorií, i Parsonův model společenského existování je pro analýzu moldavské sociální změny příliš západocentrický.

Strukturálně funkcionalistické myšlenky Talcotta Parsonse dále rozvíjel Robert Merton. Revidoval strukturálně-funcionalistický teoretický přístup:

- 1) svou kritikou pojetí funkcionálních nezbytností;
- 2) zavedl pojmy eufunkce (prospěšné důsledky) a dysfunkce (negativní důsledky);

---

Parsons nejdříve definoval biologický organický vývoj a vymezil obecné pojmy v této oblasti. Tím, že společnost a biologický organismus jsou si podobné procesem a vývojem, aplikoval tyto pojmy i na evoluční vývoj společnosti (integrace, adaptace, dosahování cílů, udržování vzorců). Tato univerzálie se vyskytují v každé společnosti.

<sup>39</sup> Aby se společnost držela pohromadě je dle Parsonse potřeba kolektivního organizování a pocitu kolektivního uvědomování. Politické rozhodování musí být v souladu, že to je jednání kolektivní ne pouze politické menšiny. Vymezování identity „my“ vůči ostatním nahrazuje v přechodných společnostech původní kulturní vzorce.

- 3) rozlišil manifestní a latentní funkce;
- 4) koncipoval teorie středního dosahu<sup>40</sup>.

Po skončení studené války se v rámci západní politické vědy vynořily různé teorie demokratizace. Strukturalistická teorie se snažila adaptovat klasickou modernizační teorii o faktorech vystihujících tento proces (ekonomický vývoj a tranzice k tržnímu hospodářství). Strukturálně funkcionalistická teorie následně doplnila tento koncept o další faktory (národní relativismus a specifická zkušenost v rámci jednoho národu v kontrastu s tím co všechny země mají společného) (Schwartzmann, 1998:163). Tato revize strukturálně-funcionalistických teorií již umožňuje výzkum moldavské sociální změny. Do dnes jsou pokusy o oživení těchto teoretických tendencí (J. Alexander, R. Munch aj.) i přes to, že jejich platnost a aplikovatelnost byla zpochybněna a kriticky analyzována jinými autory.

## 2.3 Tranzitologické a konsolidační teorie

Zpravidla vědecká literatura operacionalizuje s konceptem demokracie v souvislosti s tranzitologickým procesem, který probíhal v Latinské Americe, Centrální Evropě a do nedávna i v Asii a Africe, s tím, že se tam víc používal diskurs o modernizaci, vývoji a zlepšení politické situace nežli implementace samotného demokratického režimu. Mnohoznačnost pojmu demokracie vede k složitějšímu porozumění reálného politického stavu zemí, které se nachází v demokratické tranzici, zejména v případě zemí z bývalého sovětského bloku (Anderson, Grofman, 1997). Specifický kontext těchto zemí se vytvářel již během totalitního vládnutí. Zatímco v centrální Evropě se po roce 1945 začal rozšiřovat

---

<sup>40</sup> Metodologický koncept, který popisuje, jak se sociální vědy mají vyvíjet. Tato teorie se snaží nalézt kompromis mezi pozitivistickým přístupem upřednostňující empirický výzkum a teoretickým přístupem velkých teorií vzdálených od praktické aplikovatelnosti.

sociálně ekonomický model sovětského typu jakožto nový model, pro země východní Evropy byl tento model znám jako jediný. De facto žádnou demokratickou zkušenost tyto země před tím neměly. Byl to pokus o nastolení vize politických elit, které byly po dobu více než půl století potlačovány sovětskou vládou. Výsledkem výše zmíněného je pestrost teoretických přístupů k otázce uchopení a definování tranzitologických procesů celkově (Gabritchidze, 2010).

Vědecká oblast zabývající se studiem změny politických režimů je relativně novým oborem, který se začal rozšiřovat v 70. letech minulého století v souvislosti s třetí vlnou demokratizace<sup>41</sup> a pádem autoritativních režimů v jižní Evropě a regresí demokratického vládnutí v zemích jižní Ameriky. Pro označení daných procesů se používal termín politická tranzice (Říchová, 2000: 241). Tranzitologie se následně stala vědou zkoumající teorii přechodů, která i dnes je aktuální a bude aktuální, dokud ve světě nezmizí i ten poslední nedemokratický režim. Pro přiblížení pojmu tranzice, níže rozebereme autory, které přispěli novými poznatkům v dané oblasti. Tyto koncepty budou následně brány jako indikátory během obsahové analýzy moldavské literatury.

Když se pokusíme terminologicky vyjádřit význam pojmu přechod, narazíme na rozdílnost slov *přechod k demokracii* a *změna politického režimu*. Zatímco *přechod* předpokládá dlouhodobý proces, který končí změnou institucionálního zřízení, jako *změnu* označujeme často konkrétní okamžik či úkon. Tranzitologie je věda zabývající se procesy probíhajícími v intervalu mezi jedním a druhým politickým režimem, a ne nutně vždy se končícími nastolením demokratické vlády<sup>42</sup>. Je tady otázkou, zda je pojem přechod k demokracii vhodný pro označení obecnějších

---

<sup>41</sup> S rozdělením do několika demokratizačních vln přišel S. P. Huntington ve své knize „Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století“, 1991.

<sup>42</sup> I když tato teorie popisuje proces, který má za cíl nastolení demokratického režimu jako “jediná hra ve městě” (Charvát, 2013: 44).

tranzitologických procesů, když deterministicky předpokládá určitý konec, a to nastolení demokratického režimu. Je pravdou, že tranzitologické teorie směřovaly a dnes jsou již propojeny s teorií o konsolidaci demokracie.

Terminologická problematika používání různých koncepcí pramení ze sociálního konstruktů, jenž je vytvářen během času v kolektivní paměti společnosti. Podle francouzského filosofa a sociologa Maurice Halbwachse (1877-1945) společnost a vzájemná interakce mezi lidmi vytváří sociální rámce<sup>43</sup>, ve kterých pak ukládáme naše vzpomínky, aby si nám pak následně napomohly na něco vzpomenout. Proto podle Halbwachse neexistuje individuální paměť a vzpomínky se vytvářejí pouze v souvislosti s kolektivem. Na problematiku používání různých typů pro označení politické změny se tak můžeme podívat i prizmatem kolektivní paměti, která v 70. letech vytvořila rámec narativního diskursu, jenž je dnes označen terminologicky jinak. V moldavském případě je sociální změna analyzována autory s ohledem na sociální konstrukt diskursu. Během ranní socio-politické transformace Moldavska docházelo k implementaci reforem a modelů starého typu, počatých již sovětskou politickou elitou (Saca, 2012).

### **Teorie přechodu**

Za účelem definování konceptů, se kterými se bude operacionalizovat během obsahové analýzy, je nutné si tyto pojmy definovat z různých teoretických perspektiv. Co vlastně znamená termín přechod, respektive tranzice? Nabízí se několik možných definic. Obecně jde o změnu jakéhokoliv nedemokratického režimu v systém demokratický. Jednoduše řečeno jsou „tranzice utvářené aktéry, kteří volí strategie, jež vedou ke změně od jednoho režimu ke druhému” (Schmitter, 1991: 274), nebo je také přechod „intervalem mezi jedním a druhým politickým

---

<sup>43</sup> Sociální rámce paměti lze definovat jako orientační body v prostoru a čase, historické, geografické, biografické, politické pojmy, běžnou zkušenost a známé způsoby nazírání (Šubrt, Pfeiferová, 2010: 15).

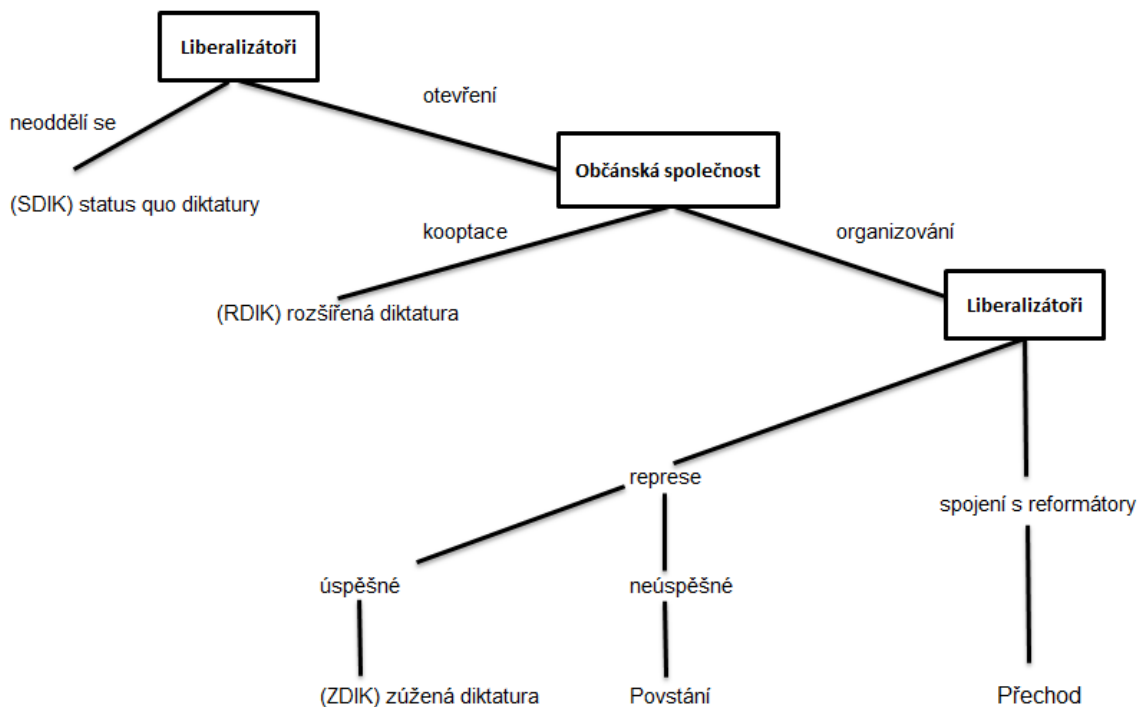
režimem” (Dvořáková, Kunc, 1994:77). Několik příkladů nabízí i Marek Ženíšek, který označuje přechod k demokracii za „přechodné období mezi demokratickým režimem a demokracií, procesem, v němž jde o nahrazení nedemokratického režimu nějakým jiným, který ve své výsledné podobě může mít charakter demokracie, nedemokracie, zmatku, revoluce nebo také občanské války” (Ženíšek 2006: 19). A. Przeworski vymezuje přechod jako „strategickou situaci, která nastane, pokud dojde ke kolapsu diktatury” a zároveň poznamenává, že pojem tranzice není nejlepší, jelikož situace po kolapsu může skončit jiným způsobem, než bylo původně zamýšleno (Przeworski 1995: 37). Přechod tak nakonec nemusí znamenat ustavení trvalého demokratického systému, protože se jedná o náročný a dlouhodobý proces a demokracie je jen jednou z možností<sup>44</sup> představující dokončení procesu. Přechod je také charakteristický značnou nejistotou pramenící z neexistence jasných pravidel a tedy nejistého konce. Jinými slovy je náchylný k neočekávaným skutečnostem, destruktivním procesům a nezamýšleným výsledkům (Karl, Schmitter 1991: 270). Przeworski ve svých analýzách přechodu dává velkou úlohu aktérům, kteří určují výsledek přechodu. Tato teorie je důležitá pro pochopení moldavského diskursu o sociální změně, kde někteří moldavští autoři navazují na velkou úlohu občanské společnosti a politické elity pro dokončení demokratické cesty státu (Varzari, Tăbârță, 2011). U Przeworského modelu (viz tabulka č. 2) je liberalizace jakousi předfází demokratického přechodu. V souvislosti s výběrem příslušné strategie aktérů se může proces liberalizace vyvíjet odlišně.

---

<sup>44</sup> Ve své publikaci (1991) rozlišuje Przeworski tranzitologický proces na dvě fáze: liberalizace (54-66) a demokratizace (67-79).



**Tabulka č. 2 Model přechodu od Adama Przeworského**

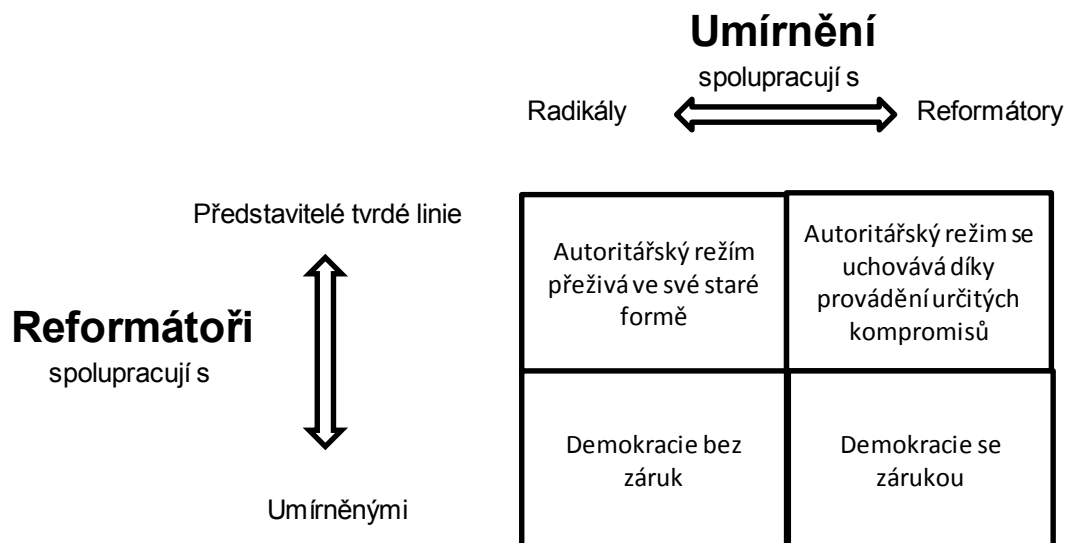


*Zdroj: (Przeworski 1991: 62)*

Demokratizace je dle Przeworského další etapou po úspěšné liberalizaci<sup>45</sup>. Tento proces je taktéž výsledkem vyjednávání mezi vládnoucí elitou a autonomními skupinami (viz tabulka č. 3).

<sup>45</sup> V případě kolapsu starého režimu je druhou fází přechodu (demokratizaci) obtížně odlišit od první (liberalizace). V případě Moldavského státu lze toto splynutí snadno zpozorovat.

**Tabulka č. 3 Przeworského typologie vyjednávání aktérů**



*Zdroj: (Przeworski, 1991: 69)*

Změna politického režimu nebo také “politický přechod” je hlavním tématem tranzitologie. Obor, jenž se začal více rozšiřovat v sedmdesátých letech dvacátého století. Tehdejší politické státní převraty v Latinské Americe následně umožnily pohlížet na tyto procesy i z jiných než politicko-strategických perspektiv. Jelikož v Latinské Americe docházelo spíše k opačným procesům<sup>46</sup>, první vědecké výzkumy byly přesměrovány na jednání aktérů, kteří způsobili nebo ovlivnili pád demokratického zřízení. Až později se zájem obrátil na procesy, které směřovaly k ukončení nedemokratického režimu a nastolení demokratického<sup>47</sup>. Mezi prvními autory zkoumajícími tyto přechody byli J. J. Linz a A. Stepan, kteří v roce 1978 vydali knihu „The Breakdown of Democratic regimes: Crisis, Breakdowns and

<sup>46</sup> Přechody byly zaznamenány od demokratického k nedemokratickému režimu (pozn. Autora).

<sup>47</sup> Politické změny v jižní a východní Evropě.

Reequilibration“, kde je popsáno jednání politických aktérů zodpovědných za pád demokratického režimu v Chile roku 1973<sup>48</sup>.

V souvislosti s aktéry sociální změny je zapotřebí zmínit i konfliktualistickou teorie v čele s koncepty sociálního konfliktu od Ralfa Dahrendorfa, které byly původně inspirovány a částečně vznikly jako reakce na Marxův historický materialismus a otázku třídního boje. Sociální změna na úrovni těchto teoretických přístupů probíhá ze strany kolektivního aktéra. Dle Dahrendorfa se konflikt vyvíjí ve třech etapách (Šubrt, 2013:18):

1. Strukturace výchozí situace, kdy členy skupiny nejsou organizovány a nemají kolektivní vědomí.
2. Uvědomění latentních zájmů a vytváření zájmových skupin (jazyková homogenita, společné sociální a politické podmínky).
3. Vytváření konfliktu (demonstrace, stávky a další formy nesouhlasu).

Dahrendorfův procesuální model posttotalitní tranzice se skládá z konstitucionálních, ekonomických a sociálních reforem (Saca, 2001:30).

V další publikaci (O'Donnell, Schmitter, Whitehead, 1986) zabývající se touto problematikou, byl pokus o diferencování přechodů k demokracii, popsán na základě ekonomických, historických, politických a mezinárodních faktorů. Revize přináší osmibodovou klasifikaci pro ukončení nedemokratických režimů (Říchová, 2000: 242):

---

<sup>48</sup> Státní převrat byl ospravedlňován ze strany Augusta Pinocheta jako prevence proti rozšíření komunistického režimu.

1. Vnitřní restaurace po dobytí zevnějšku<sup>49</sup>;
2. Vnitřní přeformulování<sup>50</sup>;
3. Zvnějšku monitorované nastolení<sup>51</sup>;
4. Redemokratizace zahájená zevnitř autoritářských režimů<sup>52</sup>;
5. Ukončení režimu tlakem společnosti<sup>53</sup>;
6. Pakt mezi politickými stranami;
7. Organizovaná násilná revolta koordinovaná reformistickými stranami;
8. Revoluční válka vedena marxisty.

Částečnou revizi své klasifikace pak přinesl A. Stepan spolu s J. J. Linzem v polovině devadesátých let. I když se tato klasifikace řadí mezi ty nejobsáhlejší v praxi dokáže být dost nepoužitelná. Politická tranzice je tady popsána jako pasivní proces s deterministickým ukončením nastolení demokratického režimu. Další představitelé teorie přechodů pak politickou tranzici zkoumají z pohledu dynamického a strategického hlediska. Jedním z příkladů může posloužit i práce Terry L. Karlová a Phillipe Schmittera (1991), kteří politickou tranzici berou jako výsledek jednání konkrétních aktérů (viz tabulka č. 4). Podle zvolené strategie pak rozlišujeme 4 obsáhlejší kategorie logického vymezení (Dvořáková, Kunc, 1994: 64).

---

<sup>49</sup> Typickými příklady vnitřního ustavení po dobytí zevnějšku jsou podle autora Belgie, Dánsko, Holandsko a Norsko po druhé světové válce.

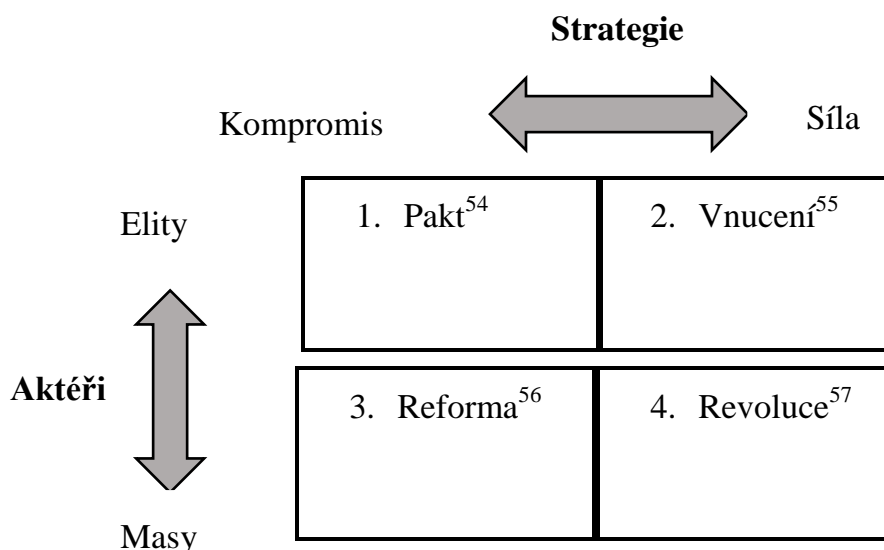
<sup>50</sup> K vnitřnímu přeformulování došlo ve Francii a Řecku po druhé světové válce.

<sup>51</sup> Zvnějšku monitorovaný přechod proběhl v Německu a Japonsku po skončení druhé světové války.

<sup>52</sup> Redemokratizace iniciovaná zevnitř režimu proběhla v Brazílii, Mexiku, Řecku, Portugalsku a Španělsku.

<sup>53</sup> Jedná se pouze o změnu vlády nikoli režimu kvůli neschopnosti nespokojených opozičních reprezentantů vytvořit jednotnou skupinu.

**Tabulka č. 4 Typy přechodu od Terry L. Karlové a Phillipa Schmittera**



*Zdroj: (Říchová, 2000: 246)*

Na začátku devadesátých let v souvislosti s politickými změnami v centrální a východní Evropě se začaly objevovat teorie a typologie o politické tranzici, které se od sebe lišily základem a kombinací faktorů, ale všechny v podstatě popisovaly jeden a totéž proces: přechod nebo pokus o přechod k demokracii.

Jeden z autorů, který upoutal pozornost svou typologií přechodu je i Donald Share (1987), který pomocí dvou faktorů: aktérů a tempa prováděných změn, kategorizoval přechod k demokracii na 4 typy (viz tabulka č. 5).

<sup>54</sup> Iniciátorem změny jsou elity, které najdou kompromis vyhovující všem zúčastněným. Příkladem může posloužit Venezuela 1958, Kolumbie 1957, Španělsko po roce 1975. Jedná se o jeden z neúspěšnějších způsobů dosažení demokracie.

<sup>55</sup> Tento případ se liší od prvního jenom cestou dosažení prosazení zamyšlených změn- tedy ne kompromisem, ale silou. Příkladem tohoto typu je Turecko a Brazílie.

<sup>56</sup> Iniciativa změn přichází od mas, vládnoucí elity přistupují k požadovaným změnám cestou kompromisu.

<sup>57</sup> Jedná se o násilný způsob prosazení změn zdola, obvykle vojenskou silou. Dosažení demokracie není garantovaná, i když podle teze S. Huntingtona je to jediná jistá cesta k přechodu na demokratické vládnutí. Příkladem je Rumunsko a Nikaragua.

**Tabulka č. 5 Typologie přechodů od Donalda Share**

Tempo demokratizace	Demokratizace vedená představiteli autoritářského režimu	Demokratizace vedená proti režimu
Postupně	posílení demokratizace	přechod revolučním bojem
Rychle	přechod transakcí	přechod zlomem

*Zdroj: (Říchová, 2000: 246)*

V případě, že se politické tranzice zúčastní vládnoucí elita autoritářského režimu a dosáhne se společného konsenzu, přechod vyústí v posílení demokracie a přechod transakcí. V opačném případě přechod probíhá nekonsenzuálně, proti vůli a bez účasti autoritářských vůdců (Říchová, 2000: 246). Další vlna vědeckého zájmu o politickou tranzici přišla s pádem komunistického východního bloku.

### **Moldavský politický režim dle teorie Juana J. Linze**

Dvacáté století probíhalo jak ve znamení demokratické konsolidace, tak i ve znamení zrození opačných nedemokratických režimů, zejména v oblasti tzv. třetího světa (Balík, 2005:44). V moderní klasifikaci politických věd existovalo binární rozdělení, respektive demokratické a nedemokratické režimy<sup>58</sup>, které se stalo základem výzkumných a analytických záměrů v meziválečném a poválečném období. Toto vnímání však nebylo dostačující pro explanaci některých vývoju politických systémů po studené válce. Toho si poprvé všiml Juan Linz ve své práci

<sup>58</sup> Totalitární režim byl klasifikován jako nedemokratický.

z roku 1964 „An Authoritarian Regime: Spain“. Práce se stala důležitým mezníkem v koncepčních analýzách demokracie a její konsolidace.

Ve výzkumu problematiky typologie režimů tak nastává éra před Linzem a éra po Linzovi (Balík, 2005: 45). Juan José Linz přináší do binárního rozdělení<sup>59</sup> tripartitní rozdělení<sup>60</sup> a zároveň i metodologické indikátory<sup>61</sup> pro zakotvení a výzkum konceptu třetího typu, odlišného od totalitního a demokratického. Autoritářské režimy Linz konceptualizoval jako politické systémy:

- s limitovaným, nezodpovědným politickým pluralismem
- bez rozpracované řídicí ideologie, ale s jasnou charakteristickou mentalitou
- bez intenzivní či extenzivní politické mobilizace, s výjimkou některých vývojových etap
- ve kterých vůdce nebo příležitostně malá skupina vykonává moc uvnitř formálně špatně definovaných, ale docela předvídatelných limitů (1996:159).

Po pádu komunistických režimů ve východní a jižní Evropě bylo zapotřebí analýz nových specifických vyvíjejících se režimů. Juan Linz spolu s Alfredem Stepanem (1996) rozšířil svoji klasifikaci nedemokratických režimů o další koncepty posttotalitních a sultanických režimů, do které spadá i Moldavský stát. Vývoj tranzice k demokracii a její konsolidaci byl ovlivněn typem režimu<sup>62</sup>.

---

<sup>59</sup> Demokratické a totalitní režimy.

<sup>60</sup> Demokratické, totalitní a autoritářské režimy.

<sup>61</sup> Pro studium autoritářských režimů Linz využívá 4 kategorií: pluralismus, ideologie, leadership a mobilizace.

<sup>62</sup> V případě výzkumu tranzitologických procesů v zemích bývalého sovětského bloku je zapotřebí rozlišovat mezi demokratizací a její konsolidací. Dle Hatipoglu (1998) v případě východní Evropy je to důležité, jelikož se jedná nikoliv o konsolidaci režimu již nastoleného, ale o úplnou tranzici k něčemu novému. Taktéž u těch případů je citlivé a důležité si rozlišovat mezi liberalizací a demokratizací. V případě Moldavska se bude nahlížet na proces demokratizace.

Práce Linze a Stepana je důležitá pro danou konceptuální analýzu tím, že autoři distinktivně používají ustálenou před tím terminologii pro výzkum a analýzu nových dimenzí. Pro pochopení kontextu sociální změny v Moldavsku je potřeba zmínit i revidovanou Linzovou klasifikaci od Wolfganga Merkela. Jeho typologie<sup>63</sup> zahrnuje

i komunistické totalitní režimy, které jsou rozděleny na „Parteidiktatur“<sup>64</sup> a „Führerdiktatur“<sup>65</sup>. Sovětský svaz dle této klasifikace spadá do kategorie „Führerdiktatur“ v čele se Stalinem (2009: 43). Tato klasifikace je důležitá pro pochopení moldavské sociální změny, která byla předcházená právě touto politickou zkušeností- komunismem.

### **Teorie transformace a path-dependence**

Pro pochopení postkomunistické změny Moldavska poslouží další vlna s odlišným terminologickým zásobníkem, která se rozvíjela synchronně s klasickou tranzitologickou teorií. Transformační teorie přichází na vědeckou scénu v '90. letech v čele s autory, kteří doplňují tranzitologické východisko o další aspekty. Na rozdíl od výše uvedených teorií<sup>66</sup> přechodů se tato teorie zabývá nejen politickou stránkou procesu, ale i sociálně ekonomickou. Z důvodu toho, že se bude analyzovat obsah moldavské literatury pojednávající i o těchto procesech, bude tato teorie níže představena. V důsledku pádu komunistického východního bloku se transformační teorie zaměřila i na ekonomický přechod, který převážně probíhal ve znamení privatizace a přechodu k volnému vnitřnímu trhu. Ekonomický prvek dokonce hraje větší úlohu v těchto teoriích než politická tranzice charakterizována

---

<sup>63</sup> Merkelova typologie je v současnosti nejkompexnějším vypracováním Linzovy klasifikace totalitních a autoritativních režimů (Balík, 2005: 49).

<sup>64</sup> Diktatura jedné politické strany.

<sup>65</sup> Diktatura jednoho politického vůdce.

<sup>66</sup> V koncepcích tranzitologů byl přechod od nedemokratického režimu k demokratickému jakousi smlouvou, paktem mezi vládnoucí elitou a reformátory. Na rozdíl od těchto teorií teorie transformace a path-dependence zkoumá makroperspektivu změny a zahrnuje i ekonomickou složku.



změnou režimu a vlády. Jedna z autorek<sup>67</sup> teorie tvrdí, že pád komunistické vlády a výhra liberální strany v prvních volbách je ukázkou ekonomické reformy (Tomášek 2017: 54). Tato teorie měla za cíl vysvětlit proč tranzitologický model latinsko-amerických zemí a zemí jižní Evropy nepasuje na CEE<sup>68</sup> země. Po pádu komunistické vlády se očekávalo tranzice ke globální demokracii a přechodu k liberální formě vládnutí. Místo toho se po 17 letech politického vývoje vynořily různé formy politických režimů, počínaje autoritářskými formami vládnutí v Bělorusku a Centrální Asii a končící různými formami demokratického vládnutí v centrální a východní Evropě. K tomu vysvětlení začali představitelé druhé vlny používat termín „communist legacies“<sup>69</sup>, k vysvětlení specifčnosti přechodu politického a socio-ekonomického v zemích východní Evropy. Tím pádem se stála historická zkušenost na začátku 90. let faktorem pro další analytické percepcce (Tomášek, 2017: 55). Hlavními představitelé této teorie ale upozorňovali na to, že faktor komunistického dědictví má v sobě protichůdné charakteristiky, nejen podporuje transformační proces, ale zároveň ho blokuje (Grabher, 1996)<sup>70</sup>.

---

<sup>67</sup> Bunce V. (2000) The Place of Place in Transitions to Democracy. In: Dobry M. (eds) Democratic and Capitalist Transitions in Eastern Europe. The GeoJournal Library, vol 55. Springer, Dordrecht

<sup>68</sup> CEE-Central East Europe.

<sup>69</sup> Komunistické dědictví (překl. autor).

<sup>70</sup> Graber a Stark používají termín „dual potential“. V případě Moldavska se to může dobře ukázat na příkladu privatizace. Komunistická zkušenost s centrálním plánováním (podporuje změnu de-kolektivizaci) a prodej dědičných listin (blokování ekonomické reformy), viz příloha č.1.

## 2.4 Moldavská sociální změna z perspektivy demokratizačních teorií

Obsahová analýza moldavské literatury indikuje na časté odkazování moldavských autorů na teorii demokratizace z toho důvodu, že to bylo hlavním cílem tranzice. Modernizační proces podle Samuela Huntingtona je „mnohodimenzionální dlouhodobý historický proces s aspekty psychologickými (změna aspirací, postojů, identit), demografickými (růst populací i naděje na dožití, vertikální, profesní i horizontální mobility, zlepšení zdravotního stavu), ekonomickými (růst dělby práce a diverzifikace aktivit, význam kapitálu oproti práci), sociálními (změna funkce rodiny) a politickými (masová participace, racionalizace a centralizace moci, funkcionální diferenciací jejího výkonu)“ (Černý, 2013:271).

Samuel Huntington ve svém světoznámém díle *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*<sup>71</sup> (viz příloha č. 2) považuje za klíčový faktor pro přechod k demokracii vztah mezi vládou a opozicí, dále pak vztah mezi reformátory a odpůrci ve vládě a vztah mezi radikály a umírněnými v rámci opozičního hnutí (Huntington, 1993: 57). Na základě tohoto vymezení diferencuje Huntington tři možné typy přechodu k demokracii<sup>72</sup>:

1) Transformace - přechod odstartuje elita nedemokratického režimu. Takový typ přechodu sledujeme v případě Bulharska, Maďarska či Ruska.

---

<sup>71</sup> Huntington přesně ohraničil trvání každé vlny v průběhu moderní historie: první demokratizační vlna 1828 – 1926; druhá demokratizační vlna 1943 – 1962; třetí demokratizační vlna od roku 1974. K tomu se váží i protivlny, označované pro přechod od demokratických k nedemokratickým režimům:

1. protivlna 1922 – 1942 2. protivlna 1958 – 1975.

<sup>72</sup> Ze stejné perspektivy zkoumají postkomunistickou demokratizaci i autoři D. Share a S. Mainwaring.

2) Sjednaný přechod - ke změně dojde po dohodě mezi vládnoucí garniturou (reformátoři) a opozicí (umírnění). Příkladem takového typu přechodu může sloužit Československo, Polsko a Jihoafrická republika.

3) Nahrazení - jedná se o nahrazení, vytlačení či svržení předchozího nedemokratického režimu. Hlavní roli zde hraje opoziční síla. Za příklad slouží Nikaragua, Írán či Rumunsko.

Huntington nástup demokracie považoval za konec toho špatného a zrození nových mocí, které nevyhnutelně musejí řešit i otázku mezinárodních vztahů. Z dichotomické hegemonie světa (Spojené státy a Sovětský svaz) se zrodily nové civilizace, které nastartovaly novou vlnu demokratizace. Huntington rozlišuje mezi pojmem demokracie a demokratizace. První považuje za politický režim, zatímco druhý za režim mezinárodního systému.

Huntington spolu s M. Wardem a J.O'Loughlinem patří k zastáncům externí perspektivy v analýze demokratizace. Oproti názorům klasické teorie demokratizace (S.M. Lipset), kde se analyzují interní procesy země (ekonomická tranzice a celkové změny ve společnosti), tito zastupují názor, že pokud chceme proces demokratizace pochopit v jeho celkovém a komplexním obsahu je zapotřebí zahrnout při analýze i vliv mezinárodních vztahů. V důsledku těchto předpokladů pak vyvozuje Huntington, že demokratizace probíhá rychleji v zemích, kde byl pozitivní vliv od mezinárodních aktérů. I když během demokratizace ve východní Evropě byla veřejně demonstrována západní podpora (buď finančními dotacemi anebo i politickou podporou) shodují se názory, že demokratizace v rámci třetí demokratizační vlny probíhala spíše na úrovni interních změn, zatímco pozdější demokratizace postsovětských zemí je ovlivněna ve větší míře externími faktory (Huntington, 1993). Samozřejmě relevantnost interních změn není tímto posunutá

na druhou pozici, spíš kombinování externích a interních faktorů objasňuje úspěšnou konsenzuální tranzici<sup>73</sup>.

Huntington považuje Moldavsko za zemi spadající pod slovanskou ortodoxní civilizaci. Zmiňuje, že se po pádu sovětského svazu očekávalo, že se Moldavsko znovu připoje k Rumunsku. Tento fakt byl nepřijatelný pro Rusko, proto byly armádní jednotky umístěny na pravém břehu řeky Dněstr, kde byla nejvyšší koncentrace rusko-mluvících Moldavanů. Silný vliv Ruska ve vytváření socio-ekonomických podmínek Moldavska po pádu sovětského svazu vyvrcholil v roce 1994, kdy volby vyhrály východně orientované politické strany (Huntington: 1997: 241). Na rozdíl od konfliktu z Bosny a Hercegoviny, Huntington nezmiňuje občanskou válku mezi separatistickým Podněstří a Moldavským (2.3.-21.7.1992), jelikož ji považuje za vnitro-civilizační (Lavric, 2013)<sup>74</sup>. Huntington považuje bývalé postsovětské země za oddělenou civilizaci, která se může rovnat té západní „Ve stejnou dobu, bývalý sovětský svaz, ortodoxní Bělorusko, Moldavsko a Ukrajina se točí kolem Ruska (...)“<sup>75</sup> (Huntington, 1997: 241).

„Nástupcem carského a komunistického impéria je civilizační blok, podobný v mnohá ohledech tomu západnímu bloku. V podstatě je Rusko ekvivalentem Francie a Německa, které má ve svém úzkém kruhu spojení s dvěma ortodoxními zeměmi- Běloruskem a Moldavskoem (...)“<sup>76</sup> (Huntington, 1997: 239-240).

---

<sup>73</sup> Konsenzuální a konfliktní demokratizace jsou pojmy používány M. Cervellatim a P. Fortunatem (2006) v analýze vzniku politických systémů, jako třeba oligarchické a demokratické režimy.

<sup>74</sup> Moldavský univerzitní profesor Aurelian Lavric nesouhlasí s Huntingtonem v tom, že Moldavsko patří do stejné civilizaci s Ruskem. Argumentuje to tím, že během občanské války z roku 1992 byly ze strany Ruska a Ukrajiny zasazeny do války i jejich vojenské jednotky, a to proti Moldavské vládě (přirovnává to ke konfliktu z Bosny a Hercegoviny anebo Čečenska, kde obě strany konfliktu patřily do různých civilizačních bloků) (Lavric, 2013).

<sup>75</sup> „At the same time, the former Soviet Union, the Orthodox Belarus, Moldova and Ukraine revolve around Russia (...)“.

<sup>76</sup> The successor of the Tzarist and Communist empires is a civilization bloc, similar in many respects to that of Western Europe. In the nucleus, Russia, the equivalent of France and Germany, is closely linked to an inner circle that includes two republics, mostly Orthodox – Belarus and Moldova (...)“.

Moldavsko je v koncepcích Huntingtona označeno jako „rozpolcený stát“<sup>77</sup>. Rozpolceným státem podle Huntingtona je když jeho vůdci se považují za jakýsi „most“ mezi dvěma kulturami<sup>78</sup>, ale pozorovatele je považují za jakéhosi Jana<sup>79,80</sup> (Huntington, 1997, 201).

Rozšíření demokratického modelu do světa přineslo i vědecký zájem o tuto disciplínu. Na poli studia sociální změny se tak začali objevovat nové teorie. V návaznosti se s demokratizací postsovětských zemí objevují i různé koncepty spojené s procesem demokratizace. Norberto Bobbio v diskursu demokratizace východní Evropy mluví o formální a podstatné demokracii<sup>81</sup>. Formální neboli procedurální demokracie je spojená s liberalismem a vznikem liberálních politických režimů. Podstatná demokracie je dle Bobbia spojená s rovnostářským přístupem v politice v druhé polovině 20. století. Prostřednictvím voleb nevybíráme konkrétní politiku ale lidí, které ji budou vykonávat. Volby tím pádem neřeší konkrétní politický problém, ale jsou pomocí voleb pouze vybrání lidí zodpovědné za to. Tato perspektiva se liší od jiných teorií tím, že demokracie je zde představena ne jako aktivní činitel, ale pouze jako nástroj vykonávání moci zvolenou politickou elitou (Bobbio, 1998: 55). I přes rozmanitost teoretických přístupů se ve světě vynořily státy, které jsou dnes považovány za demokratické, a ta tendence neustále roste (viz tabulka č. 6).

---

<sup>77</sup> „torn state“.

<sup>78</sup> V případě Moldavska za most mezi rumunskou a ruskou kulturou.

<sup>79</sup> Janus byl v římské mytologii bohem se dvěma tvářemi symbolizujícími konec a začátek, čas, tranzice, přechod, a dva extrémní póly.

<sup>80</sup> „Their leaders refer to them as a “bridge” between two cultures and the observers describe them as Janus.“

<sup>81</sup> Substantive democracy.

Tabulka č. 6. Globální trendy v režimech (1800-2016)



Zdroj: (<http://www.systemicpeace.org/polity/polity1.htm>)

## 2.5 Nové teorie o sociální změně v moldavském diskursu

Teorie o sociální změně začaly vznikat od počátku, kdy člověk začal vnímat a snažil se společenskou změnu pojmenovat a koncipovat. Kořeny pojetí sociální změny jsou ve starověku představeny v teoriích filosofie dějin. I když historická sociologie je relativně novým oborem, byly její metody používány ještě před vznikem samotné sociologie (Maslowski, 2017: 7). Sociální změnu se snažily uchopit různé obory a některé teorie jsou do dnes předmětem analýz<sup>82</sup>. I přes bohatý repositář klasických a moderních teorií o sociální změně, je potřeba zdůraznit aktuálnost nově vznikajících teorií, které implicitně zahrnují i předešlé znalosti a zkušenosti.

Níže budou představeny dvě relativně nové teorie o sociální změně, které ovládly teoretickou scénu ve společenskovědním sektoru. Zároveň jsou tyto teorie představené v důsledku obsahové analýze moldavské expertní literatury, která identifikovala tyto teoretické koncepty u místních moldavských autorů. Pro pochopení aktuálního stavu započatého procesu změny Moldavska jsou tyto teorie nezbytné.

### 2.5.1 Teorie State capture

Demokratizace ve východní Evropě probíhala odlišně od ostatních modelů tohoto procesu. Pád komunistického bloku a zároveň s tím i pád bipolárního světa znamenal výzvu pro teorie o sociální změně. Snaha najít aplikovatelný model demokratizace pro ostatní země narazila na realitu opačného stavu zemí z východní Evropy. Státy s opožděnou demokratizací se vyvíjely různě, proto nebylo možné

---

<sup>82</sup> Např. cyklické teorie (Ibn Chaldun, Giambatisto Vico, Vilfredo Pareto, Pitirim Sorokin, Oswald Spengler, Arnold Toynbee).

aplikovat jednu teorie pro všechny případy. Začaly se proto objevovat i teorie specifické, které se snažily popisovat a analyzovat specifické stavy některých zemí. Jedna z těchto nových teorií, která se snaží koncipovat aktuální stav změn a vektor těchto změn je teorie state capture, nebo teorie o převzetí státu. V dané diplomové práci se bude používat koncept state capture na úkor českého překladu, aby se vyhnulo případným konceptuálním nejasnostem.

V posledních dekáдах je koncept state capture velice populární a často používány v souvislosti s ekonomicko-politickým vývojem zemí 2. a 3. světa (zejména v případě Moldavska). State capture může být definováno jako stav, při kterém jednání aktérů nebo skupin v soukromém a veřejném sektoru ovlivňuje suverenitu státu<sup>83</sup> (Martin, Solomon, 2016: 21). Dle názorů teoretiků se state capture projevuje právě v omezování legitimacy státu a jeho struktur v důsledku nedostatečné transparentnosti a odpovědnosti v rámci jeho řízení (Fazekas, Tóth: 2014).

Obvykle když se mluví o state capture se mluví nejen o politické, ale i o ekonomické stránce působení tohoto jevu. Tomu svědčí i to, že poslední politické události v Moldavsku<sup>84</sup> vyústily v největší finanční aféru v dějinách této země, která měla za následek ekonomickou krizi. Řešení těchto problémů vždy lidé viděli v nových volbách a zvolení politických reprezentantů z opozice. Volby jsou demokratickým nástrojem, který nejvíc přísluší demokratickému politickému režimu. I přes to, volební proces může škodit demokracie. Dle Huntingtona prostřednictvím voleb mohou političtí reprezentanti manipulovat a škodit demokratickým principům<sup>85</sup> (Diamond, Chu, Plattner, 2004).

---

<sup>83</sup> Suverenita státu může být porušena ovlivňováním zákonů, vyhlášek a vládních nařízení osobami, které mohou z toho následně čerpat výhodu.

<sup>84</sup> Politické střídání a netransparentnost vládních financí.

<sup>85</sup> Huntington nevidí problém v zániku demokracie, ale spíš v její degradaci a přežívání v oslabené formě.



Země, která indikuje na stav state capture, a mimo jiné je Moldavsko druhou zemí s nevyšším indikátorem state capture z bývalých postkomunistických států (Hellman, 2000) si nemůže nárokovat demokratické charakteristiky i přes veškerou snahu a jejich předstírání. O stavu interního state capture Moldavska se již vedou diskuze v specializovaných a společenskovědních akademických oblastech.

Teorie state capture je v poslední době víc a víc používána ve studiu sociální změny Moldavska. Amnesty International Moldova vydalo v roce 2017 publikaci „State capture: the case of the Republic of Moldova“, kde byly vyznačeny slabé sktruktury státu. Světová analytická a výzkumná nadace Jamestown vydala článek „Moldova: The Geopolitics of an Internally Captured State“, kde se odkazuje na koncentraci politické moci v rukou jednoho politika<sup>86</sup>, jenž bývá obviněn z většiny korupčních afér. New York Times vydal v srpnu roku 2015 článek „Bring Moldova back from the Brink“, kde poprvé generální tajemník Evropské Rady Thorbjørn Jagland použil koncept state capture v souvislosti s Moldavskou republikou. Nejvýznamnějším a nejcitovanějším je však výzkum v oblasti podnikání od Světové banky (Hellman, 2000), kde Moldavsko získalo druhé místo na zebříčku zemí s nejvyšším indikátorem state capture (viz tabulka č. 7).

---

<sup>86</sup> Vladimír Plahotniuc je kontroverzní politickou figurou, v současnosti předsedou Demokratické strany Moldavska PDM.

**Tabulka č. 7 Seznám vybraných CEE a SNS<sup>87</sup> států kde se měřilo state capture, Korupce v oblasti správy a Index vnímání korupce**

	State capture (A) 1999	Korupce ve veřejné správě (B) 1999	Index vnímání korupce (C) 2012
Ázerbájdžán	41	5.7	73
<b>Moldavská Republika</b>	<b>37</b>	<b>4.0</b>	<b>64</b>
Ruská federace	32	2.8	72
Ukrajina	32	4.4	74
Lotyšsko	30	1.4	51
Kyrgyzstán	29	5.3	76
Bulharsko	28	2.1	59
Chorvatsko	27	1.1	54
Gruzie	24	4.3	48
Slovensko	24	2.5	54
<b>Průměr SNS</b>	<b>22.8</b>	<b>4.0</b>	<b>69.7</b>
<b>Průměr CEE</b>	<b>20.4</b>	<b>2.2</b>	<b>50</b>
Rumunsko	21	3.2	56
Albánie	16	4.0	67
Kazachstán	12	3.1	72
Polsko	12	1.6	42
Česká republika	11	2.5	51
Litva	11	2.8	46
Estonsko	10	1.6	36
Bělorusko	8	1.3	69
Arménie	7	4.6	66
Maďarsko	7	1.7	45
Slovinsko	7	1.4	39
Uzbekistán	6	4.4	83

*Zdroj: (Hellman, 2000)*

<sup>87</sup> CEE/SNS– Země centrální a východní Evropy/ Společenství nezávislých národů.

Vysvětlivky:

- State capture (A): 50 bodová škála, kde 0 znamená žádné zachycení
- Korupce ve veřejné správě (B): 7 bodová škála, kde 0 znamená žádné zachycení
- Index vnímání korupce (C): 100 stupňová stupnice s hodnotou 0 pro "velmi čisté" a 100 pro "velmi korupční"

## 2.5.2 Teorie Varieties of capitalism

Retrospektivní pohled na vývoj teorií sociální změny ukazuje, že aplikovatelnost jednoho modelu na vícero proměn byla nedosažitelným cílem. Jak koncept modernity byl v průběhu svého teoretického vývoje vnímán různými perspektivami až se na konec dospělo ke konceptů různých modernit. Tak i kapitalismus byl zpočátku ekonomickým modelem, který za stejných podmínek by měl být implementován všude ve světě .

Hall a Soskice (2001) analyzovali modely kapitalismů na základě výzkumu kapitalistických ekonomických firem, které se musí přizpůsobit různým formám ekonomiky. Na základě toho se rozlišily ekonomiky s liberálním trhem anebo ekonomiky s trhem řízeným. Jsou to ale ideální stavy dvou pólů k nimž mohou ekonomiky částečně přibližovat, ale nikdy úplně docílit.

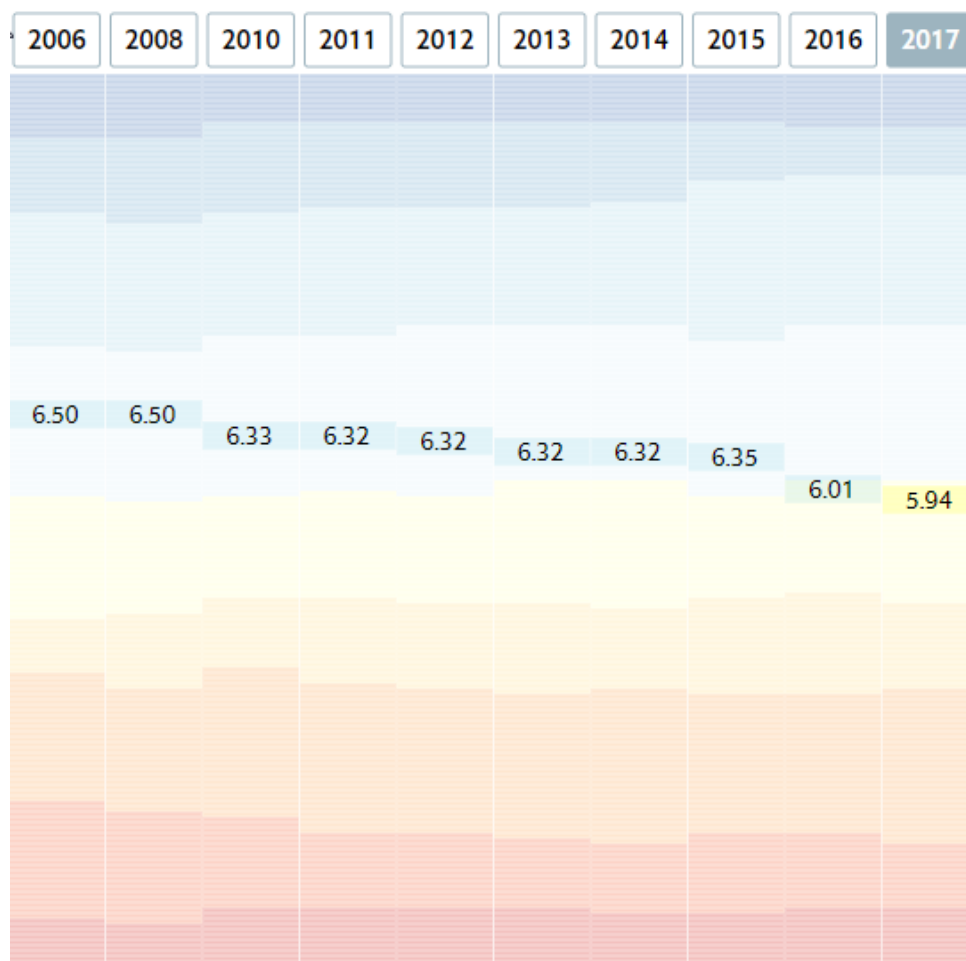
V poslední dekádě do sociálně vědního diskursu více proniká teorie Varieties of capitalism, která sleduje současný nestabilní stav a dlouhotrvající změny se neustále vyvíjejících poválečných kapitalismů (Tomášek, 2017:57). Následující teoretizující vlna o sociální změně navazuje na ekonomickou oblast změn, pokouší se vysvětlit příčiny současného politického stavu, který staví demokratický model do pluralismu. Teorie Varieties of capitalism explicitně referuje o hybridních modelech

demokracie a ukazuje na její rozmanitost v souvislosti s interními a externími faktory ovlivňujícími socio-ekonomickou a politickou změnu. Tato teoretická vlna má za cíl „stanovit nový rámec k pochopení institucionálních podobností a odlišností mezi vyvinutými ekonomikami“ (Hall, Soskice, 2001:1). Varieties of capitalism je teorií pojednávající o modelech kapitalismů, které se buď blíží k liberálně tržním ekonomikám, nebo k ekonomikám s řízeným trhem. Pro danou práci je ale nezbytná třetí skupina ekonomik, která je někde uprostřed mezi dvěma výše zmiňovanými. Většina reálných ekonomik totiž obsahuje ekonomické prvky jak z modelu liberálního tak i koordinovaného, nelze je proto zařadit k žádnému z výše jmenovaných dvou ideálních modelů. Identifikování specifických vývoje a postupu kapitalismu vyvinutého v CEE zemích je pak analytickým východiskem v rámci výše uvedených teorií (Hall, Soskice, 2001).

O kapitalistickém modelu Moldavské republiky píše moldavský autor Petru Negură (2016) ve své publikaci „The Republic of Moldova's Transition Between a Failed Communism and an Un-Commenced Capitalism?“, kde popisuje proč nemůže tvrdit, že Moldavsko je kapitalistickou zemi. Jedním z faktorů je, že Moldavská ekonomie byla z velké části agrární se slabou průmyslovou industrií (kromě toho, 28 % průmyslových podniků jsou stále umístěny na pravém břehu řeky Dněstr, v separatistickém Podněstří (viz příloha č. 3)). Mezinárodní finanční půjčky z let 1993-1997 zadlužily Moldavsko na více než 10 let, během kterých se ekonomika a infrastruktura země nemodernizovaly. V sociálně vědní a politickoexpertní literatuře se tak můžeme setkat s různými označeními moldavského modelu:

1. Nezahájený kapitalismus (Negură, 2016)
2. Nesouvislý pluralismus (Panainte, 2009), demokratický pluralismus, pluralistický stát, ideologický pluralismus (Chiorescu, 2003), pluralism by default (výchozí pluralismus) (Way, 2002)
3. Hybridní režim (Tudoroiu, 2014), (The Economist Intelligence Unit, 2017)

**Tabulka č. 8 Index Demokracie Moldavské republiky<sup>88</sup>**



Zdroj: (<https://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2018/01/daily-chart-21>)

<sup>88</sup> V roce 2017 bylo Moldavsko zařazeno do skupiny hybridních režimů podle indexu demokratické recese.

Vysvětlivky:

Úplné demokracie – 8-10 bodů

Problematické demokracie – 6-8 bodů

Hybridní režimy – 4-6 bodů

Autoritářské režimy – 0-4 bodů

4. State capture (převzatý stát) (Hellman, Kaufman, 2003), (Negură, 2016), (Tudoroiu, 2014), (Mihai Ghimpu- předseda moldavského parlamentu, Liberální strana), (Transparency Int. Moldova, 2017), (Jagland, 2015).

### **3 Identifikace teoretických konceptů o sociální změně v moldavské sociálně vědní a politicko-expertní literatuře**

Demokratická transformace/tranzice/přechod v centrální a východní Evropě se stala fundamentálním ohniskem politických a socio-ekonomických teorií (Saca, 2012). Zpravidla tyto teorie vznikaly mimo území, kde tyto procesy probíhaly. Zatímco Moldavská republika byla „ve změně“, externí analisti a teoretici vytvářeli vědecký diskurs těchto změn. Je proto zajímavé se podívat na pohled a analýzu místní politické a intelektuální elity v souvislosti s vytvářením příslušného diskursu.

Na začátku rozvrhu dané diplomové práce se očekávala bohatá zdrojová reference místní literatury na výše uvedené teorie. V průběhu analýzy pak došlo k tomu názoru, že na území Moldavské republiky po pádu sovětského svazu nevznikly ucelené teorie pojednávající o těchto procesech. Lze sledovat velký rozdíl v mezinárodní a národně moldavské teoretizaci postsocialistické sociální změny Moldavska. Zatímco se mimo Moldavskou republiku v 90. letech rozvíjely tranzitologický, transformační a jiné diskursy ohledně sociální změny v postsovětských zemích, na území Moldavska můžeme sledovat, že tento specifický diskurs chybí (Havelka, Müller, 1996: 143). Pokusy o teoretické uchopení těchto změn v Moldavsku se objevily až na přelomu 20. a 21. století.

Představená diplomová práce se pokusila tento odlišný moldavský diskurs představit a koncipovat v porovnání z výše uvedenými teoriemi sociální změny, které ovládly světový společenskovědní diskurs o sociální změně (viz. kapitola 2).

Důvod toho, že na území Moldavské republiky nevznikaly žádné relevantní specifické analýzy sociální změny po pádu socialistického bloku, je ten, že dlouho

po vyhlášení nezávislosti přetrvávaly ideologie a myšlení starého režimu (Strmiska, 2000). Proto, aby vznikla nějaká nová ideologie bylo zapotřebí, aby ideologie čili myšlení mas odpovídalo teoretickému a vědeckému konstrukt<sup>89</sup> (Pasti, 2006: 144).

V Moldavsku vývoj od obecných charakteristik k určitým parametrům demokracie byl doprovázen složitým procesem, během kterého docházelo k modelaci původních cílů. Proto Moldavská republika zažila během své cesty k demokracii mnoho politických krizí a veřejných demonstrací, jejichž pokračování lze sledovat i dnes<sup>90</sup>.

Další faktor, který způsobil úbytek sociálně vědních publikací o postkomunistické sociální změně na území Moldavské republiky je masová migrace intelektuální elity. Počet obyvatel Moldavska k 01.01.2017 sčítalo 3.550,9 milionů osob, o 2,2 tisíc osob méně než v roce 2016, z toho víc než polovina populace 57,3 % žije mimo město (Národní statistický úřad Moldavska, 2017)<sup>91</sup>.

Z důvodu toho, že většina moldavských studentů vycestovala za účelem získání vysokoškolského titulu do Rumunska nebo dál, je zřejmé, že i velký počet publikací od moldavských autorů pak byl vydán na území Rumunska, Ruska aj.

V postsovětských zemích, sociální, politická a ekonomická změna byla předcházena a připravena hlavními reformami sovětského představenství v druhé polovině 80. let, v době vlády M. Gorbačova, kdy probíhala tzv. rekonstrukce státu- „perestroika“. V tehdejší Moldavské sovětské socialistické republice (MSSR) tyto změny probíhaly pod znamením národního osvobozenického hnutí, politického

---

<sup>89</sup> Tak například vznikala velká náboženství, jako soulad mezi tím, co můžeme nazvat ideologií lidí a rozvinutých teoretických ideologií.

<sup>90</sup> Poslední demonstrace na hlavním náměstí hlavního města Kišiněv proběhla 25.03.2018. Moldavani slavili 100 výročí od spojení Besarábie s Rumunskem, diskurs o národní identitě se tak v posledních měsících stal hlavní debatou v zemi.

<sup>91</sup> Dostupné na: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2195>.



pluralismu a menších ekonomických reforem (Negură, 2016)<sup>92</sup>. V návaznosti na tyto změny se pak zformovalo několik specifických diskursů, které dominovaly během období postsovětské sociální změny Moldavska (1991-2017).

Jedná z teorií, jež odpovídá jak místnímu moldavskému diskursu, tak i tomu evropskému a americkému je diskurs o stavu state capture v Moldavské republice. Poprvé bylo Moldavsko zaznamenáno v souvislosti s tímto konceptem ve výzkumu Světové Banky z roku 2000 (Hellman, 2000). Na veřejnost s tím pak šel i generální tajemník Evropské Rady Thorbjørn Jagland v roce 2015. Moldavská sociálně vědní a politicko-expertní literatura si tento koncept oblíbila, a tak můžeme ho najít u řady autorů<sup>93</sup>. Tento diskurs je momentálně nejvíc aktuální v Moldavsku i kvůli finančním podvodům ve třech státních moldavských bankách, známe pod názvem „Titirezul“ (Káča) odkud zmizel 1 miliard dolarů. V místní literatuře v souvislosti s tímto případem figurují řada politických figur, mezi které je i sociální aktivista, filantrop a zakladatel organizace Edelweiss Vladimir Plahotniuc.

### **3.1 Vliv historického dědictví na formování moldavského diskursu**

Aby bylo možné identifikovat a určit koncepty v sociálně vědním a politicko-expertním moldavském diskursu je zapotřebí nejdříve definovat v jakém kontextu dané pojmy vznikaly. Pro nově vzniklé státy se sociální změna odehrávala pod významem stratifikace a společenské struktury. Pod pojmem sociální struktura se zde rozumí způsob fungování sociálních skupin, jejich interakce a úloha v sociální dynamice společenského vývoje, který ve výsledku tvoří sociální systém (Merton,

---

<sup>92</sup> V diskursu se objevují pojmy jako ekonomická liberalizace a vývoj privátního sektoru.

<sup>93</sup> O state capture v Moldavsku píšou i místní autoři: (Negură, 2016), (Tudoroiu, 2014), (Mihai Ghimpu-předseda moldavského parlamentu, Liberální strana), (Transparency Int. Moldova, 2017) aj.

1968). V bývalých sovětských státech se na sociální stratifikaci<sup>94</sup> nahlíželo skrz dichotomické klasifikace společnosti na vykořisťovatele (kapitalistická buržoazie) a vykořisťované (proletariát a pracující třída). S pádem komunistických zemí bývalého sovětského svazu se objevila první zkušenost se sociální diferenciací. Význam těchto konceptů je zde brán jako výchozí bod ve výzkumu sociální změny v Moldavské republice. Marxismus, jenž se vštěpil do kulturního a sociálního uvažování bývalých komunistických zemí rozděluje na extrémní pole sociální strukturu společnosti, bere ji jako ekonomické protichůdné entity. Tento způsob uvažování se následně projevuje i v ranních textech o sociální změně Moldavska místními autory<sup>95</sup>. Politický pluralismus (viz kapitola 3.2) je tomu příkladem (Meleškina, 2008). Komunistické dědictví nechalo vlivnou stopu na mentalitu lidí a na kulturní uvažování, proto po 10 letech nezávislosti se Moldavská republika ocitla znovu v rukou komunistického epistémé a tím pádem i reorientace moldavského diskursu na model z 80. a 90. let 20. století (Chiorescu, 2003: 24).

Strukturální sociální změna byla výchozím bodem v procesu realizace a konsolidace demokratického systému pomocí posilování institucionální kapacity státu. Specifika „obnovy“<sup>96</sup> demokratického systémů v postsocialistických zemích (Kuzio, 2001) přejímá rysy z organizování činnosti socialistického státu, který paradoxně argumentoval formu totalitní vlády jako nadřazenou formu demokracie

---

<sup>94</sup> Otázce sociální stratifikace se taktéž věnuje i Max Weber. Ve svém díle „Hospodářství a společnost“ oproti Marxovu pojetí považuje třídu za souhrn individuí, jež si jsou rovně postavení v procesu obstarávání obživy a zároveň si vzájemně konkurují na trhu, kde si svoje služby mají šance nabízet (Crompton, 2008). Weberová stratifikace podle prestiže, statusu a bohatství reprezentuje 3 typy tříd ve společnosti, které mohou formovat a ovlivňovat hlavní diskurs ve státě. Tyto tři oblasti (ekonomická, politická a sociální) budou sloužit jako primární zdroje pro následné čerpání a určování hlavních diskursů o sociální změně z moldavské perspektivy. Po rozpadu sovětského svazu musela Moldavská republika a ostatní země přejít z centrálně řízené ekonomiky na ekonomiku tržní, která nevyhnutelně nese s sebou i sociální stratifikace.

<sup>95</sup> Dichotomické rozdělení nebylo charakteristické jen pro politickou sféru (východ/západ), ale i pro literární oblast, kde se řešila otázka používaného jazyka.

<sup>96</sup> Ve většině případů se nemluví o obnově a návratu k demokracii po rozpadu sovětského svazu, jelikož v Moldavské republice nebyla před sovětským svazem žádná demokracie, nemůžeme používat slovní spojení jako obnova demokratického režimu.

oproti té západní. „Proletářský stát“ byl považován za nejdemokratičtější na světě, protože zastupoval zájmy drtivé většiny tj. pracujících (Varatec, 1995). Sociální změna tokového rázu proto přinesla s sebou i změnu hodnot, kultury a ekonomického a politického uvažování. Tyto změny mely i politické následky, které vyústily v občanskou válku a odtržení 2 (dnes již autonomních) území: Gagauzsko a Podněstří.

Pokud mluvíme o tranzitologické analýze postkomunistických moldavských dějin, jde především o dobu liberalizace sovětského státu iniciovanou gorbačovskou „perestroikou“ (1985-1991) a hnutím národního obrození (1988-1991). Jelikož budeme analyzovat postkomunistické dějiny Moldavska v reflexi dobového diskursu, jako první bod politické tranzice budeme brát samotný vznik státu, který je předcházen několika událostmi: Prohlášení o suverenosti Moldavské republiky (23.07.1990) a Prohlášení nezávislosti Moldavské republiky (27.08.1991). Na začátku 90. let se začíná mluvit o přechodu od jednostranného politického systému na multipartismus, od centralizovaného hospodářství na volnou tržní ekonomiku, tím pádem o přesměrování politického vývoje moldavské občanské společnosti (Varzari, Tăbârță, 2011:72). Retrospektivní socio-politické analýzy moldavských autorů ohledně první etapy (1991-1994) se na začátku 21. století zaměřují a operacionalizují s koncepty jako tranzice a transformace. Tranzitologický a konsolidační diskurs je součástí článků pojednávajících o problematice tranzice Moldavské republiky. Victor Saca<sup>97</sup> (2012) při analýze moldavské sociální změny označuje za dlouhodobý proces „demokratickou transformaci“ Moldavské republiky, definuje jí jako komplexní proces překonání starého a ustálení nových

---

<sup>97</sup> Doktor politických věd, profesor na Moldavské státní univerzitě, Fakulta mezinárodních vztahů, Obor Politické vědy a Administrace (Saca, Efremov: 121).

proměn, nevylučuje však a pro případ Moldavské republiky dokonce tvrdí, že jde o proces kombinace<sup>98</sup> těchto dvou (Saca, Efremov, 2012:122).

Historický vývoj území mezi řekami Dněstr a Prut tzn. dnešního Moldavska lze shrnout v následujících bodech (King, 2013):

- **1812– 1918 Besarábie<sup>99</sup> jako ruská gubernie**, po rusko-tureckých válkách bylo území Moldávie<sup>100</sup> (viz příloha č. 4) rozděleno, východní část Moldávie (dnešní Moldavsko) byla připojena k Rusku<sup>101</sup>.
- **1918- 1940 Rumunská provincie Besarábie**, revoluce v Rusku z roku 1917 znamenala konec ruského impéria a pro ne-ruské národy autonomii nebo jak v případě Besarábie návrat ke svým kořenům.
- **1940 Sovětská okupace**, Sovětský svaz na rozdíl od organizace národů, která uznala sjednocení Besarábie s Rumunskem to neuznal a 28. června 1940 vystavil ultimátum Rumunsku pro osvobození Besarábie během 48 hodin jinak vyhlásí válku.
- **1941- 1944 připojení k Rumunsku**, po vstoupení Rumunska do války spolu s německou armádou přešli řeku Prut. Operace pod názvem München měla za cíl osvobození Besarábie od sovětské nadvlády.

---

<sup>98</sup> Victor Saca ve smyslu dichotomické symbiózy politické demokracie používá následující koncepty: afirmace/negace, vznik/ zánik, diskontinuita/kontinuita, progres/regres, modernizace/sociální konzervace. Tyto procesy dle autora jsou součástí moldavské tranzice.

<sup>99</sup> Poprvé byl název Besarábie použit v dokladech z roku 1807 ruského ministerstva zahraničních věcí, kde Rumeantsev žádá tehdejšího ruského velvyslance v Paříži Tolstoje, aby žádal na Tylžské mírové konferenci, aby pokud ne Moldova a Muntenia tak alespoň Besarábie zůstala v rámci Ruského impéria.

<sup>100</sup> Založeno v roce 1359.

<sup>101</sup> I v současnosti lidé používají název jak Moldavsko, tak i Moldávie pro označení dnešního státu mezi řekami Prut a Dněstr. Na pojmovou odlišnost upozorňuje i americký profesor Charles King, jenž se dějinami těchto území zabývá. V rumunštině neexistuje jazykový rozdíl, používá se název Moldova pro obě území, které před rokem 1812 byly součástí jednoho. V jiných jazycích se ale objevují dichotomické označení: jedno pro území mezi řekami Prut a Dněstr (historický název od Rusů Besarábie, anglický Moldova, český Moldavsko) a druhé pro označení území dnešního Rumunska se stejným etymologickým názvem (anglicky Moldavia, česky Moldávie).

- **1944- 1991 připojení k Sovětskému svazu**, přejímá název MASSR (Moldavská autonomní sovětská socialistická republika).
- **1991 – dnes Moldavská republika**

Přes 2 století své existence území mezi Prutem a Dněstrem prožilo řadu politických událostí, ve kterých hrálo pasivní roli. V mezinárodním měřítku se vždy diskutovalo o tomto území jako o součásti Ruska či Rumunska. Záhy po pádu Sovětského svazu a vyhlášení nezávislosti, kdy slovo dostalo i samo území se ukázalo, že házená hra tímto neskončila. Pro-rumunský a pro-ruský tlak na moldavskou politiku je stále každodenní rutinou sociálního života Moldavanů (Fruntașu, 2003: 71).

V důsledků těchto kulturních šoků prožilo Moldavsko i řadu socio-politických a vědeckých vlivů jak ze strany Rumunska, tak i ze strany Ruska. Největší stopou, která přetrvává i dnes v myšlení akademických kroužků je sovětská mentalita. Všechny sovětské anticivilizační hodnoty a myšlení jsou ztělesněné v tzv. homo-sovieticusu, který nemohl poznat opravdové demokratické principy (Chiorescu: 2003: 21).

Konec studené války znamenal kvalitativní zlepšení a odstoupení od ideologických tendencí ve studiu demokratizace. Konceptuální selekce pojmů a teorií týkajících se sociální změny pro Moldavskou republiku představuje obrovskou intelektuální výzvu. Vychází to z faktu, že sociální změna v Moldavské republice proběhla a probíhá dost specificky, a to počínaje jejím vznikem na Evropské mapě kvůli ruskému zájmu v oblasti Černého moře (1711-1812). Dnešní Moldavská republika jako státní útvar se objevila v důsledku rozpadu sovětského svazu, ve kterém do té doby fungovala na stejné úrovni s ostatními zeměmi. Samotné formování sovětského svazu mělo vliv na vznik některých zemí (včetně

Moldavska), které do té doby nebyly jako stát definovány. Vznik Moldavské republiky se proto vychyluje od evropských modelů formování národa a státu a může být považován pouze za výsledek historické setrvačnosti. Do roku 1812 a mezi léty 1918 a 1945 bylo současné území Moldavské republiky součástí Rumunska, nejdříve jako součást historické oblasti Moldavského knížectví<sup>102</sup> a následně jako část tzv. Velkého Rumunska<sup>103</sup>. Historický region Moldova je z 1/3 území dnešního Rumunska. Proto dnes existuje dva odlišné regiony se stejným názvem. Toto vše je ukázkou specifčnosti moldavské sociální změny, která určila navazující směr moderních dějin (King, 2013).

V diskursu ruských mluvčích autorů ohledně sociální změny a demokratizace se ustálily 3 typy modelů: klasický model, cyklický a dialektický model. Klasický model demokratizace je spojen s britským parlamentním systémem, kdy docházelo k limitování monarchistické moci a rozšiřování pravomocí občanů. Cyklický model je charakterizován střídáním či dokonce kombinací demokratického a nedemokratického režimu, kdy politická elita nedemokratického režimu zachovává demokratické instituce a demokratické atributy. Dialektický model je vyznačen velkou nestabilitou během demokratizace, je zpravidla důsledkem evolučních procesů jako např. průmyslová revoluce, vznik střední třídy, byrokratizace a občanská participace (Pugačev, 2000).

---

<sup>102</sup> Moldavské knížectví (1346-1862) bylo složeno z Besarábie, Bukoviny a části Rumunska.

<sup>103</sup> Viz. připojení rumunských území z roku 1918 dle Versailleské mírové smlouvy.

## 3.2 Kvalitativní analýza vybraného obsahu

Prostřednictvím obsahové a tematické analýzy byly prozkoumány 30 moldavských publikací, které zkoumají postkomunistickou sociální změnu Moldavska. Nelze však říct, že obsahová analýza byla použita pouze pro moldavskou literaturu. Metodou barevné kategorizace byly podrobeny i texty klasických teorií o sociální změně (viz kapitola 2) za účelem identifikace vhodných indikátorů a témat. Výzkumný vzorek pro obsahovou analýzu byl čerpán z archivu Národní knihovny Moldavska, z online stránek univerzitního časopisu MOLDOSCOPIE<sup>104</sup> a z online databází.

Socio-ekonomická a politická změna ve východní Evropě bývá často označována jako „proces dohánění zmeškaného vývoje“<sup>105</sup> (Habermas, 1990: 181). Nepřipravenost k politicko-ekonomickým transformacím postkomunistických zemí byla již začátkem devadesátých let zdůrazněna řadou autorů<sup>106</sup>. Chybějící příslušná literatura a teoretická rešerše k tomu svědčí (Havelka, Müller, 1996: 143). Moldavský vědecký výzkum sociálního státu a jeho procesů je teprve v ranních fázích<sup>107</sup>. Navíc významné výzkumné publikace vznikají ze zahraničních dotací, kde je struktura a téma oblasti výzkumů již předem daná<sup>108</sup> příslušnou organizací.<sup>109</sup> V pracích výše uvedených autorů je formování sociálního státu a jeho sociální změny koncipovány fragmentárně a okrajově.

---

<sup>104</sup> Dostupné na: [http://usm.md/?page\\_id=4009&lang=en](http://usm.md/?page_id=4009&lang=en).

<sup>105</sup> Oproti revolučním a inovativním krokům se v postkomunistických zemích prosadily tendence k navázání a sledování západního kapitalistického modelu (Havelka, Müller, 1996:143).

<sup>106</sup> Viz. Jürgen Habermas, Claus Offe.

<sup>107</sup> Mezi autory, jež se tímto tématem zabývají, patří: T. Dăniilă, A. Timuș, A. Zăvțur, V. Saca, Gh. Rusnac, V. Teosa, A.N. Roșca, V. Moraru, V. Anichin, V. Moșneaga aj.

<sup>108</sup> Weeks, J., & Cornia, G. (2005). Republica Moldova: politici de creștere economică, creare a locurilor de muncă și reducerea a sărăciei. Chișinău, UNDP.

<sup>109</sup> Viz. například publikaci z roku 2005 „Moldova on the way to democracy and stability“ od R. Gorincioi, D. Dungaciu, I. Munteanu, R. Berghia, N. Chirtoaca, která byla financovaná mezinárodní organizací German Marshall Fund of the United States of America se sídlem ve Washingtonem.

Pokus o rozvoj diskursu v této oblasti patří i veřejným platformám<sup>110</sup> a lokálním think tankům<sup>111</sup>. Výzkumná iniciativa moldavských autorů tak naráží na blokující prvek- chudoba a nedostatek financování vědecké oblasti státem<sup>112</sup>.

Diplomová práce se nezaměřila pouze na čistě akademické publikace, částečně vzala v úvahu i expertní politický diskurs, který měl vliv na formování obecného sociálního diskursu<sup>113</sup>. Ve formování moldavského veřejného sociálního diskursu jsou 2 hlavní činitelé: vědci a politici. Zajímavým faktorem, který se vynořil během obsahové analýzy je to, že většina společenskovedních a dalších autorů jsou zároveň reprezentanti politické elity. V Moldavsku sociologie a politologie jdou ruku v ruce, důkazem je i to, že na moldavských univerzitách nejsou tyto 2 obory nijak odděleny. Navíc je sociologie v Moldavské republice spíš oborem se zaměřujícím na sociální práci<sup>114</sup> a studium politologie.

V souvislosti s analyzovanou literaturou jsou vytvořena 4 časová období, během kterých docházelo k ustálení hlavních diskursu a konceptů:

1. 1991- 1994 Národní identita, nezávislost, separatismus;
2. 1994-2001 Ekonomické reformy, Moldavská ideologie, myšlenka moldavského národa odděleného od rumunského a ruského;
3. 2001-2009 Komunismus, moldavská ideologie;

---

<sup>110</sup> Platforma Centrum investigației a reformelor: „Centrul de Investigații Strategice și Reforme“, Institut pro rozvoj a veřejnou iniciativu „Budoucnost“: Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale "Viitorul".

<sup>111</sup> Moldavský Think Tank “Expert-Group” napsal článek o state capture v Moldavsku „Moldova, Between Protests and “State Capture”, dostupné na: [https://www.cidob.org/publicaciones/serie\\_de\\_publicacion/opinion/europa/moldova\\_between\\_protests\\_and\\_state\\_capture](https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/opinion/europa/moldova_between_protests_and_state_capture).

<sup>112</sup> Průměrný plat univerzitního profesora v Moldavsku je 3.734 moldavských lei, v přepočtu cca 4.667 Kč. (Národní statistický úřad Moldavska, 2017).

<sup>113</sup> Pokud mluvíme o společenskovedním oboru v Moldavsku nelze ignorovat i politickou sféru z důvodu politické angažovanosti některých autorů.

<sup>114</sup> Viz Fakulta sociologie a sociální práce Státní Univerzity Moldavské republiky (USM).



#### 4. 2009- 2017 Otázky národní identity a vektoru moldavského ekonomicko-politického vývoje.

Literární rešerše moldavské literatury o sociální změně se zaměřovala na nalezení opakujících se teorií a konceptů u místních autorů, kteří sociální změnu (1991-2017) v Moldavsku analyzovali. Pro danou analýzu bylo zásadním zachycení výše uvedených teorií a konceptů (viz kapitola 2) v pracích moldavských autorů. Sledování výskytu následujících konceptů přivedlo k jejich kategorizaci. Obsahová analýza identifikovala i 2 nové teorie o sociální změně, které se v moldavském diskursu objevují (viz kapitola 2.5).

### **3.3 Kategorizace nalezených konceptů**

Prostřednictvím programu Atlas.ti a metody Highlight coding byly nalezeny koncepty, které byly použity pro analýzu postkomunistické sociální změny Moldavska. Koncepty byly následně seřazeny do kategorií dle tematického okruhu. Cílem kvalitativní obsahové analýzy moldavské literatury je představit vývoj diskursu o sociální změně z perspektivy Moldavska. Zatímco mezinárodní teorie zahrnují moldavský případ do postkomunistické tranzice evropského východního bloku, specifika moldavské sociální změny si zaslouží detailnější analýzu. Středem pozornosti klasických teorií o sociální změně nejsou jednotlivé země, ale civilizace či bloky, které měly stejný start změny. Mezera v revizi aplikovatelnosti těchto teorií a jejich doplnění o současné poznatky je součástí skryté proměny, která definuje specifickou sociální změnu pro každou zemi postkomunistického bloku.

Níže jsou představeny aktuální reflexe moldavských autorů v souvislosti s nalezenými koncepty.

**Tabulka č. 9. Kategorizace sledovaných konceptů**

<b>Demokracie</b>	<b>Evropská integrace, demokratická konsolidace, demokratizace, post-totalitarismus, decentralizace, přechod, změna, liberalizace</b>
<b>Národní identita</b>	<b>Národní obrození, národní identita, krize identity, nacionalismus, separatismus, nacionální konsenzus, občanská společnost</b>
<b>Vývoj</b>	<b>Ekonomický vývoj, politický vývoj, demokratický vývoj, sociální vývoj, modernizace, Welfare state-statul bunăstării</b>
<b>Tranzice/Transformace</b>	<b>Institucionalizace, strukturalizace, ekonomická a politická tranzice, transformace, politická kultura, reformace, komunismus, autoritářský režim</b>
<b>State capture</b>	<b>Politická elita, politická kultura, oligarchie, korupce, Vlad Plahotniuc</b>
<b>Pluralismus</b>	<b>Multipartismus, politický pluralismus</b>

*Zdroj: vlastní zpracování*

## *Demokracie*

Nejvíce se vyskytujícím pojmem v moldavské literatuře, která pojednává o sociální změně je pojem demokracie a jeho deriváty: konsolidace demokracie, demokratizace, evropeizace, evropská integrace, demokratická transformace, demokratický vývoj. Na rozdíl od demokratizační teorie Samuela Huntingtona, kde Moldavsko je zařazeno do třetí vlny demokratizace a do slovanské-pravoslavné civilizace, je demokratizace v percepci některých moldavských autorů pouze součástí globalizace a to v kontextu západní civilizace ke které patří i Moldavsko (Lavric, 2013: 179). Aurelian Lavric (ibidem) analyzuje stav demokracie v Moldavsku po 20. letech dle teorie S. Huntingtona. Nesporným faktem je, že teorie Huntingtona přispěla k rozvoji civilizačního diskursu ale dle Lavrica (ibidem) je již neaplikovatelná a příliš dichotomická.

Definice demokracie není ustálená a tak autoři ve svých pracích přicházejí se svou:

„Demokracie je komplexním fenoménem, který zahrnuje různé elementy jako: existence svobodných médií, silné politické strany, dodržování lidských práv, svobodné a spravedlivé volby, kontrolní systémy, fiskální decentralizace a aktivní protikorupční programy“<sup>115</sup> (Popescu, 2012: 37).

Iurie Chiorescu<sup>116</sup> používá pojem demokratizace v souvislosti se změnou v Moldavsku po roce 1991. Tvrdí, že nejsou žádné pohybnosti o tom, že se po roce 1991 ustálil demokratický režim v zemi, ale zmiňuje, že tento režim ještě má daleko od toho co můžeme dnes označit jako konsolidovaná demokracie. Moldavskou

---

<sup>115</sup> „Democracy is a complex phenomenon that includes many elements, among them the existence of free media, strong political parties, respect for human rights, free and fair elections, a system of checks and balances, fiscal decentralization, and a fight against corruption“.

<sup>116</sup> Iurie Chiorescu (1979) vedoucí katedry Mezinárodních vztahů, Politické Vědy a Práva na moldavské Univerzitě Evropských ekonomicko-politických věd. Od dubna roku 2017 poslanec v moldavském parlamentu.

demokracie označuje jako „demokracie z výlohy“<sup>117</sup> (Chiorescu, 2003: 21). Tento metaforický pojem lze nalézt i u dalšího autora: „Místo moderní, liberální a rozvojové společnosti my stavíme společnost, která pouze přežívá, a která má jen demokracii z výlohy (demonstrativní) s oslabenou ekonomikou“<sup>118</sup> (Pasti, 1997: 125).

V práci Vladimira Pasti můžeme najít také analýzu specifického východního kapitalismu, který se vyvíjel odlišně od toho západního (viz níže kategorie Pluralismus).

O problematice používání pojmu demokracie a demokratizace píše Radu Gorincioi (2004: 122), jenž upozorňuje na to, že v současné době je proces demokratizace pojmově používán na západě pro označení politické, ekonomické a sociální tranzice v zemích centrální a východní Evropy. Ptá se, zda je legitimní mluvit o procesu demokratizace v Moldavsku, kde vládou neokomunisti<sup>119</sup>. Autor uvádí, že výjimkou jsou teorie, které uznávají vznik tzv. „hybridních režimů“ jako následek posunu hranic mezi státem a občanskou společností a tím, pojem demokratizace a tranzice staví do protipólů. V porovnání s většinou moldavských autorů<sup>120</sup>, kteří mezi pojmy demokratizace a tranzice/transformace staví rovný znak, Gorincioi se snaží upozornit na jejich odlišné chápání na západě a na východě<sup>121</sup>.

Pojem demokratizace v moldavské literatuře bývá používán nejčastěji v souvislosti se sociální změnou po roce 1991. Petru Negură (2016) píše, že

---

<sup>117</sup> Slovní spojení „demokracie z výlohy“ znamená, že demokracie z Moldavska pouze imituje demokratické prvky a demokratické hodnoty jsou používány na minimum. Lze se taktéž setkat v moldavské literatuře s výrazem minimální demokracie, která má stejné označení.

<sup>118</sup> „În locul unei societăți moderne, libere și dezvoltate, noi construim o societate de supraviețuire, cu democrație de vitrină, cu o economie în derivă și vulnerabilă“.

<sup>119</sup> V roce 2004 mělo Moldavsko komunistického prezidenta a silnou socialistickou opozici.

<sup>120</sup> Např. Pantelimon Varzari používá pojem demokratizace v souvislosti s vývojem země a s její tranzicí od monopartismu k pluripartismu (Varzari, Tăbăreț, 2011:72).

<sup>121</sup> Gorincioi se odkazuje na rozdílnost pojmů demokratizace, tranzice a demokratická konsolidace u autorů: Ágh A. (2001) „Early Consolidation and Performance Crisis: The Majoritarian-Consensus Democracy Debate in Hungary“. West European Politics, vol. 24, 2001; Mainwaring S. (1989) „Transition to Democracy and Democratic Consolidation.“

demokracie byla původně primárním cílem během 90. let po pádu sovětského bloku, ale po masové chudobě veřejná důvěra ve státní demokratické a ekonomické instituce a procesy generující nestabilitu a nerovnost výrazně poklesla. Negură používá pojem „demokratické“ a „demokracie“ v závorkách v souvislosti se sociální změnou v Moldavsku z důvodu neúplné a nesprávné demokratizace Moldavska<sup>122</sup>.

U Lazăra Vlăsceanu<sup>123</sup> je demokracie vztažená k teorii závislosti, která předpokládá brždění vývoje kvůli nerovnocenné směně mezi zeměmi. Vlăsceanu popisuje demokracii jako pouze pasivní prvek modernizace, stává se z ní závislá proměna, hlavní v tomto procesu jsou: udržení moci ve zdrojích neboli také delegativní demokracie<sup>124</sup> (Vlăsceanu, 2001, p. 44).

V souvislosti s politickými děními v posledních letech v Moldavsku, je pojem demokracie veřejně zneužíván<sup>125</sup> řadou politiků. Funguje to na principu veřejné důvěry, kde politika nebo vláda označená za demokratickou má větší pravděpodobnost úspěchu ve volbách<sup>126</sup>. Přesto, je moldavská demokracie zmiňována jako jedná z nejsilnějších z postsovětských zemí (Popescu, 2012: 37).

---

<sup>122</sup> „demokratická“ vláda Moldavska, „Demokratické“ instituce Moldavska aj. (Negură, 2016).

<sup>123</sup> Lazăr Vlăsceanu (1946) je profesorem na katedře Sociologie a sociální asistence v Bukurešti.

<sup>124</sup> Delegativní demokracie je koncept Gugliermo O'Donnella, je to forma demokracie, kdy přímo národem zvolený kandidát získává silný mandát. Tento princip je příslušen presidentskému systému, kdy se zvolený kandidát stává reprezentací lidu, jakým si ztělesněním národa. Takový prezident je po svém zvolení omezen pouze systémem vazeb, které existují ve vztahu k ostatním mocím, jako jsou moc zákonodárná a moc soudní. Tento typ demokracie je charakteristický pro nově vznikající demokratické režimy, které zdědily a stále projevují socio-ekonomické problémy předchozího režimu (Kopeček, Hloušek: 2003).

<sup>125</sup> Demokratická strana v čele s nejbohatším Moldavanem Vladem Plahotniuc se sama označuje za pro-západní a pro-evropskou stranu i přesto, že západní literatura tuto vládu označuje za maskovanou pseudodemokratickou stranu reprezentující oligarchickou diktaturu (Caľus, 2016).

<sup>126</sup> Vyplývá to z dlouholetého plánu Moldavanů se dostat do Evropské unie.

### *Národní identita, Národní obrození, Nacionalismus*

„Národní zájem pochází z národní identity. Musíme vědět, kdo jsme, abychom věděli, jaké jsou naše zájmy“<sup>127</sup> (Huntington, 1997). Tímto začíná kniha rumunského autora Dana Dungaciu<sup>128</sup> (2009), která si klade otázku, kdo jsou Moldavani. Otázka národní příslušnosti je samostatný diskurs v Moldavsku a své kořeny má dávno před rokem 1989. Jelikož se diplomová práce zaměřuje pouze na postsovětské dějiny Moldavského státu bude níže představen diskurs z 90. let jako pokračování diskursu národního obrozeneckého hnutí z roku 1812.

Začátek 90. let je charakteristický svými nacionalistickými myšlenkami o národní příslušnosti. Politický pluralismus ohledně dalšího vývoje mladého zformovaného státu rozdělil nejen politickou elitu, ale i intelektuální (Way, 2002: 128). Na počátku cesty postkomunistické sociální změny se část obyvatelstva Moldavské republiky rozhodla pro „návrat do Evropy“ (ve formě reintegrace s Rumunskem s ohledem na kulturu, jazyk a společné dějiny). V devadesátých letech se v kolektivní představě moldavského obyvatelstva západní Evropa stala jakousi "El Dorado" sociálního blahobytu, jehož společensko-politický model měl být implementován místo toho sovětského (Moraru, 2013).

Mezi předními představitelé Národního obrozeneckého hnutí z Besarábie patřili jak reprezentanti intelektuální, tak i politické elity: Leonida Lari<sup>129</sup>, Grigore Vieru<sup>130</sup>, Mihai Cimpoi<sup>131</sup>, Dumitru Matcovschi<sup>132</sup>, Ion Hadârcă<sup>133</sup> aj. Samotný

---

<sup>127</sup> „National interest derives from national identity. We have to know who we are before we can know what our interests are“.

<sup>128</sup> Dan Dungaciu (1968) rumunský sociolog zaměřující se a působící v Moldavsko. Hlavní poradce dočasného moldavského prezidenta Mihai Ghimpu v roce 2010.

<sup>129</sup> Leonida Lari (1949-2011) byla rumunskou spisovatelkou z Moldavska, aktivní nacionalistkou a obhájkyňe připojení Besarábie k Rumunsku. Člen Lidové strany Moldavské republiky.

<sup>130</sup> Grigore Vieru (1935-2009) byl moldavským básníkem, člen Rumunské Akademie a jeden ze zakladatelů Lidové strany Moldavska. Na konci 80. let se aktivně angažoval v propagování národního zájmu v rámci Národního Obrozeneckého hnutí. Jeho texty jsou považovány za klíčové v emancipaci besarabského národa.

vznik Moldavské republiky jako závislé země nastartoval řadu národně politických stran.

V textech pojednávajících o sociální změně v Moldavsku se dost často vyskytovaly koncepty o národní identitě a nacionalismu<sup>134</sup>. Iurie Chiorescu například zmiňuje otázku národního obrození, kdy po dlouhé době vlády a vlivu „velkého bratra“<sup>135</sup> bylo na čase, aby se moldavský národ probudil a sebezachoval vůči svým sousedům (Chiorescu, 2003:22). Diskurs o národní emancipaci převládá po celou dobu vzniku Moldavské republiky a bývá dost citlivé téma pro veřejnost i v současnosti<sup>136</sup>. V souvislosti s 100. výročím připojení Besarábie k Rumunsku (1918) byl tento diskurs v poslední době znovu oživen (viz kapitola 3.3.1). U Chioresca je národní prvek představen jako element vývoje<sup>137</sup>, který měl ve státě jako jediné politickou sílu a demokratickou orientaci.

Dalšími autory, kteří analyzují sociální změnu Moldavska a vnáší do svých analýz i otázku národní identity jsou Pantelimon Varzari<sup>138</sup> a Ion Tăbârță. Vedle gorbačovské „perestroiki“ staví tyto autoři i proces národního obrození jako hlavní

---

<sup>131</sup> Mihai Cimpoi (1942) rumunský akademik, spisovatel, esejista, historik a literární kritik z Moldavské republiky. Pro moldavskou literaturu přispěl řadou publikací, mezi které jsou např.: „Otevřené dějiny rumunské literatury z Besarábie“, „Besarábie pod hvězdou vyhnanství“ aj.

<sup>132</sup> Dumitru Matcovschi (1939-2013) byl mezinárodně uznávaným moldavským spisovatelem, dramaturgem a publicistou, člen Akademie věd Moldavské republiky. Představitel národního obrozeneckého hnutí, jeho práce byly přeloženy do ruského a do lotyšského jazyka.

<sup>133</sup> Ion Hadârcă (1949) moldavský spisovatel, básník a zakladatel politické strany Lidová strana Moldavské republiky, předseda Liberální reformistické strany (PLR). V roce 1988 se angažoval do aktivit národního obrozeneckého hnutí. V letech 1990, 1998, 2009-2014 byl deputátem moldavského parlamentu.

<sup>134</sup> Identitate națională, naționalism, mișcarea națională, emanciparea națională.

<sup>135</sup> Chiorescu označuje Sovětský svaz za „velkého bratra“. Je to odvážný výrok, jelikož za velkého bratra pro-rumunští Moldavani označovali během 90. let Rumunsko.

<sup>136</sup> Dichotomické rozdělení populace (i politické elity) na pro-ruskou a pro-rumunskou stranu. Existuje však i třetí strana, která nezaujímá žádnou pozici a jsou reprezentanti tzv. moldavské strany „Nejsme ani Rusové, ani Rumuni, jsme Moldavani“.

<sup>137</sup> Odkazuje se na sovětského autora Alexeje Millera a jeho článek „Nacionalismus jako faktor rozvoje“ dostupné na: [http://ecsocman.hse.ru/data/271/204/1217/14\\_Aleksej\\_Miller.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/271/204/1217/14_Aleksej_Miller.pdf).

<sup>138</sup> Pantelimon Varzari je hlavní výzkumný pracovník Centra pro politické výzkumy a mezinárodní vztahy na Moldavské Akademii Věd (AȘM), doktor politických věd (2014); doktor filozofie (1983), profesor (2014); docent (2002); profesor ad interim (v roce 2015). Jeho vědecká činnost se vztahuje k politickým vědám.

podmínka pro vznik moldavského státu. Začátek roku 2018 zaznamenal návrat diskursu o národní emancipaci z 90. let. Důvodem bylo výročí spojení Besarábie s Rumunskem. Na hlavním náměstí města Kišiněv byly vyvěšeny výroky intelektuálů z národního obrozeneckého hnutí 90. let.

Grigore Vieru: „Zatímco někteří se chtěli dostat do vesmíru, já jsem celý život snil přejít Prut“<sup>139</sup>.

Mihai Eminescu: „Jsme Rumuni a tečka!“<sup>140</sup>

Gheorghe Ghimpu: „Jediná naše spása je návrat k Rumunsku a obnovení celistvosti jednoho národa“<sup>141</sup>.

Na rozdíl od mezinárodních analýz postkomunistické změny ve východní Evropě, které analyzují ekonomickou a politickou změnu, moldavské analýzy se soustřeďují víc na otázku národní problematiky. Teorie o sociální změně jsou v moldavském diskursu v návaznosti na největší nevyřešenou přechodovou kategorii- národní identifikaci. Řada moldavských autorů (Casu, 2000) (Dungaciu, 2009) (Mocanu, 2007) tuto problematiku považují za nevyřešenou otázku, která brzdí celý proces demokratizace země. V České republice národní moldavská otázka je nastíněna v současnosti jako faktor geopolitických podmínek a nově vyvíjejících se vztahů mezi Moldavskem a Ruskem a Evropskou unií (Hodač, Strejček, 2008), a ne jako výchozí historický stav, jenž se utvářel dlouhodobě.

---

<sup>139</sup> „Dacă visul unora a fost să ajungă în cosmos, eu viața întregă am visat să trec Prutul“.

<sup>140</sup> „Suntem Români și punct!“

<sup>141</sup> „Ne vom salva doar revenind la românism și realizând reîntregirea neamului românesc“.



## Vývoj

Obsahová analýza moldavských literárních zdrojů vyvedla i množství témat ohledně vývoje Moldavského státu. Tento pojem proto byl kategorizován samostatně z důvodu jeho rozmanitého vnímání. Na rozdíl od Chioresca, kde vývoj je představen jako důsledek národního obrození, v koncepcích Lazara Vlăsceanu je vývoj konec sociálních transformací. Sociální transformaci chápe jako legální, politickou a ekonomickou změnu v oblasti správy, která má za cíl celkové změny ve společnosti. Například sovětská industrializace měla za cíl dosažení kvalitativního skoku ve výrobě oproti kapitalistickému světu- jako důkaz toho, že socialistický svět je značně lepší než západní kapitalistický svět.

Vývoj je představen jako „proces, během kterého jsou zdroje (přírodní, technologické, kapitalistické, pracovní atd.) použité pro dosažení optimálních cílů: individuální a kolektivní prosperita, sociální participace a institucionální zlepšení úkonů aj.“ (Vlăsceanu, 2001, p. 21). Nejkomplexnějším podle autora je vývoj institucionálních formálních prvků (konstituce, vládní vyhlášky, právní normy aj.) a neformálních (sociální normy a hodnoty), které následně určují jednání organizací a individuální. Koncept vývoje je v koncepcích Vlăsceanu vztažen k institucionální strukturaci sociálního prostředí společnosti.

U dalších autorů je vývoj prezentován jako hlavní cíl postkomunistické tranzice, kde politická elita a občanská společnost jsou hlavními garanty ekonomického, politického a sociálního vývoje. Varzari a Tăbârță (2011:80) píšou o vývoji ve spojení s *modernizačním procesem*, ve kterém se nyní Moldavská republika nachází. Na rozdíl od vývoje jiných států, kde se zformovala nejdřív občanská společnost a teprve pak politické strany, v případě Moldavského státu se nejdřív zformovaly politické strany až pak občanská společnost (Varzari, Tăbârță, 2011).

Univerzitní profesor Státní univerzity Moldavska Gheorghe Rusnac je dnes považován za průkopníka tranzitologických analýz. Rusnac (1994) analyzuje vývoj Moldavska v souvislosti s vývojem politických stran. Pluripartismus<sup>142</sup> je hlavním konceptem jeho analýz (viz níže kategorie pluralismus).

O vývoji Moldavského státu píšou i reprezentanti separatistického Podněstří (Juc, Diacon, 2016: 16) v souvislosti s procesem decentralizace vlády a veřejné moci Moldavského státu. Decentralizace je v tomto kontextu hlavní podmínkou pro úspěšný vývoj země a vyvázání z „nekonečného trápení tranzicí“<sup>143</sup> (ibidem: 12).

### *Tranzice/Transformace*

U této kategorie je důležité upřesnit, že v rumunském jazyce pojem tranzice a transformace jsou používány pro označení stejného procesu- přechodu. Pojem tranzice je užíván moldavskými autory ve spojení s postkomunistickou sociální změnou. Petru Negură používá pojem tranzice v souvislosti s postkomunistickým procesem transformace. Tvrdí, že postkomunistická transformace přesahuje význam pojmu tranzice. Ve svých pracích dává Negură tento koncept do závorek z důvodu toho, že dosud lepší termín charakterizující postkomunistickou změnu dle jeho názoru nebyl zatím ustálen. Odkazuje se na zahraniční literaturu, která tuto problematiku zmiňuje<sup>144</sup>. Dle Negură tranzice v případě Moldavska začala a probíhala až do roku 2000 ve znamení ekonomické krize, která má následky pro mnoha lidí i do dnes. Moldavskou tranzici označuje za opožděnou a neúplnou (Negură, 2016: 542).

---

<sup>142</sup> Pluralitní stranický systém.

<sup>143</sup> „chinurile tranziției interminabile“.

<sup>144</sup> Burawoy, M., & Verdery, K. (1999). *Uncertain Transition. Ethnographies of Change in the Postsocialist World.*

Na tuto myšlenku navazuje i Octavian Țicu<sup>145</sup>, který považuje pojem tranzice za nevhodnou charakteristiku postkomunistické sociální změny v Moldavsku. Zmiňuje, že Moldavsko nepřekonalo fáze přechodu od „sovětského lidu“<sup>146</sup> (2014: 1). Zařazuje Moldavsko do kategorie „zhroucených států“<sup>147</sup> dle následujících charakteristik<sup>148</sup>:

1. Stát, jehož ústřední vláda je tak slabá nebo neúčinná, že nemá účinnou kontrolu nad většinou svého území, zároveň čerpá a upřednostňuje státní strukturu soukromým zájmům;

2. Oprávněná pravomoc přijímat kolektivní rozhodnutí je ohrožena;

3. Stát není schopen poskytovat veřejné služby na žádoucí úrovni;

4. Existuje korupce a rozšířená kriminalita;

5. Existence uprchlíků a nedobrovolné vysídlení místního obyvatelstva;

6. Pokles ekonomického růstu.

Lazar Vlăsceanu se při analýze sociální transformaci odkazuje na Webera a označuje přechod od tradiční společnosti ke společnosti moderní za překonání tradičních zvyklostí jako je např. klientelismus a paternalismus (k paternalistickým vazbám se dnes odkazují většina autorů pojednávajících o stavu state capture v Moldavsku, viz následující kategorie state capture).

Rozdíl mezi používáním tranzitologických teorií mezinárodními autory a moldavskými je, že u posledních zmíněných dochází ke splynutí pojmů tranzice a

---

<sup>145</sup> Octavian Țicu (1972) je moldavským politikem a historikem, bývalý profesionální boxer. V roce 2013 ministr školství, mládeže a tělovýchovy. V současnosti výzkumný pracovník na Historickém ústavu Akademie věd Moldavské republiky.

<sup>146</sup> „The analysis of the issue of societal security in the case of the Republic of Moldova reveals the fact that the society has not yet overcome the stage of transition from a crumb of the “Soviet people” with a local specific character to the so-called “society of the Republic of Moldova”

<sup>147</sup> Stat eşuat (překlad autora).

<sup>148</sup> Odkazuje se na (H. Liu, The failed-state cancer, 2005).

transformace. U některých autorů dokonce tento pojem je označen za slabou charakteristiku komplexnosti postkomunistické sociální změny Moldavska.

Bezpochybnou kontribucí ve studiu sociální změny Moldavska od 90. let má akademik Gheorghe Rusnac, jenž byl profesorem a mentorem mnoha moldavských sociologů a politologů C. Marin, V. Moșneaga, V. Saca, T. Spinei, I. Sandu, C. Manolache, V. Sacovici, C. Solomon. Rusnac (2007: 7) definuje moldavskou sociální změnu jako „tranzice od společnosti totalitního typu ke společnosti demokratické, z republiky sovětského typu, kde monopol má jedná politická strana ke demokratickému a suverénnímu státu s multipartistickým systémem, kde vláda je sestavena v důsledku svobodných voleb, od systému s centralizovanou administrací a kolektivním hospodářstvím ke hospodářství tržnímu, které je založeno na zdravou konkurenci a koexistenci, od totalitní ideologie k politickému a ideologickému pluralismu, kde je místo pro různé formy ideologií, včetně té komunistické, od východního socialistického modelu vývoje k modelu západnímu, reprezentujícímu liberální demokracii, od průmyslo-vojenské modernizace sovětského typu k modelu kapitalistickému, od euroasijské civilizace a kultury ke kultuře euroatlantické, od ideologické blokády ke společnosti založené na toleranci, od paternalismu a sociálnímu pasivismu k sociálně-politickému aktivismu a zapojení občana do věcí veřejných, od represí a odmítání různorodostí k jejich identifikaci a kombinaci, které ústí v sociální rozmanitost a zdroj společenského rozvoje, od lineárního a dichotomického vidění světa v černo-bílých barvách, kde všichni kdo nejsou s námi jsou proti nám k percepci heterogenního a komplexního světa“<sup>149</sup>.

---

<sup>149</sup> „tranziția de la o societate totalitară la una democratică; de la republică în componența statului sovietic socialist, stat partinic, cu rolul partidului monopolist fixat în Constituție, la statul moldovenesc suveran și democratic, stat de drept cu un sistem pluripartidistic, unde partidul de guvernământ se stabilește în urma alegerilor libere și competitive; de la un sistem administrativ de comandă, centralizat în baza proprietății colective (de stat) la o economie de piață, bazată pe concurență și coexistență liberă a diferitelor forme de proprietate; de la o ideologie comunistă totalitară la pluralismul ideologic și politic, care respectă dreptul de

Moldavskou tranzici označuje Rusnac za multilineární a nehomogenní proces, který zažívá úspěchy a neúspěchy. Břemeno sovětských zvyklostí a mentality je brzdícím faktorem v realizaci a dokončení transformace (ibidem: 17).

### *State capture*

Již v roce 2000 bylo Moldavsko označeno Světovou bankou za zemi převzatou v zajetí<sup>150</sup> (Hellman, Kaufmann, 2000). Špatné zacházení s veřejnými prostředky<sup>151</sup>, netransparentnost financování politických stran, zkorumpované soudnictví představují hlavní referenční body v moldavské literatuře ohledně state capture stavu (Gherasimov, 2017).

„Přítomnost korupce ve státě je podmíněna slabou institucionální strukturou a její moci, která v důsledku vede k převzetí státu zájmovými skupinami“<sup>152</sup> (Gațcan, 2015: 29).

Iurie Gațcan<sup>153</sup> (2015: 49) zdůrazňuje důležitost nestátních a neformálních občanských organizací v boji s korupcí a zájmovými skupinami, které stát řídí. Ve

---

alegere al persoanei și care recunoaște dreptul la existență inclusiv a ideologiei comuniste; de la modelul dezvoltării sociale sovietic-comunist la cel vestic liberal-democratic; de la modernizarea industrial-militară de tip totalitar la modul rațional-legal de modernizare, care ține cont de specificul și posibilitățile țării; de la mesianismul sovietic la „westernism”, de la civilizația și cultura euroasiatică la cea atlantică; de la blocada ideologică de tip „cetate asediată” la o societate deschisă, bazată pe toleranță; de la paternalismul de stat și pasivismul social la activism socialpolitic și încredere în forțele proprii, în cunoștințele, experiența, dexteritatea și abilitatea individului; de la unitatea ideologică de nezdrcinat, creată pe calea reprimării și ignorării multitudinii de interese personale, de grup și sociale la identitatea și la îmbinarea acestora, stimulând diversitatea lor ca sursă a dezvoltării sociale; de la perceperea liniară, „albnegrul a realității, identificare de inamici, la recunoașterea polifoniei și eterogenității, a complexității realității înconjurătoare“.

<sup>150</sup> State captured country.

<sup>151</sup> Ze současných skandálů ohledně plýtvání veřejných financí je kauza květinového koberce na hlavním náměstí Kišiněva, který objednala primátorka hlavního města Silvia Radu za skoro 2 milionů lei (cca 2,5 milionů Kč) bez souhlasu veřejnosti. Uvádí se, že se výběrového řízení účastnilo celkem 4 firmy. Firmou „Decor Bureau“, která zakázku realizovala, v interview sdělila, že se žádného konkursu neúčastnila, ale byla přímo oslovená primátorkou.

<sup>152</sup> „Prezența corupției în stat este condiționată, pe bună dreptate, de slăbiciunea instituțiilor sale, ceea ce poate provoca capturarea integrală a statului din partea unor grupuri de interese.“

své publikaci analyzuje a popisuje stav state capture z důvodu korupce, ale neodkazuje se při tom na mezinárodní autory, které tento pojem koncipovali.

Sociálně-vědní diskurs koncipuje tuto problematiku v souvislosti s nástupem do politických stran reprezentantů nestátních organizací. Na rozdíl od všeobecného diskursu o stavu state capture v Moldavsku, veřejný politický diskurs stav state capture odmítá:

„Necítím se být zachycen někým v Moldavské republice“, prohlásil premiér ministr Moldavska Pavel Filip na Summitu východního partnerství 2017 v Bruselu jako odpověď na článek (2017) z časopisu The Economist<sup>154</sup>, kde Moldavsko bylo označeno za zemi zachycenou oligarchou Vladem Plahotniuc. Názor, že Moldavsko již patří k zemím s označením state capture zastává i řada mezinárodních autorů (Całus, 2016) (Volovoj, 2017). Stejného názoru, že Moldavsko není zachyceným státem je i evropský velvyslanec v Moldavsku Peter Michalko (28.09.2017) i přes oficiální data výzkumu Freedom barometr<sup>155</sup>, dle kterých Moldavsko skončilo na 23/30 místě.

Oligarchie je označena za „rakovinový nádor moldavské demokracie“, která v současnosti ohrožuje směr celkového vývoje Moldavska (Chiorescu, 2003) (Gațcan, 2015).

I když se toto slovní spojení jako *převzatý stát* spíše používá moldavskými autory pro označení současných politických dohod a akcí, Negură v kontextu s konceptem state capture píše, že Moldavsko bylo převzatým státem ještě v 90. let, kdy záviselo

---

<sup>153</sup> Iurie Gațcan (1983) doktor v sociologii, hlavní inspektor, Analytická divize v Národním centru proti korupci.

<sup>154</sup> Dostupné na: <https://www.economist.com/news/europe/21731065-pro-western-politicians-are-losing-peoples-confidence-dismal-politics-one-europes>.

<sup>155</sup> Dostupné na: <http://freedombarometer.org/country/moldova/199/2017/>.

na přírodních zdrojích Ruska<sup>156</sup>. O demokracii v ohrožení píše Tudoroiu (2014: 662) v souvislosti s financováním<sup>157</sup> Demokratické strany v roce 2010 oligarchou Vladem Plahotniuc, jehož dnes obvinují z ovládní masmédií a politickou elitou.

### *Pluralismus*

Obsahová analýza identifikovala vyskytování konceptu pluralismus, který je interpretována ve dvojím smyslu. Demokratický pluralismus v teoriích o sociálně změně je obecně brán jako pozitivní indikátor a nutná podmínka demokracie (Říchová, 2006) (Kunc, 1999) (Sartori, 2005). Limitovaný pluralismus je u Linze představen jako se vyskytující rys autoritativních režimů (Balík, 2005: 45). Moldavský pluralismus ale v reflexi moldavských diskursů není indikátorem demokratické rozmanitosti, je zde pluralismus brán jako roztržštění občanské společnosti. Moldavský pluralismus (politický, sociální, mediální) je zde zmiňován v souvislosti s politickým a národním vývojem, jenž předcházela ustálení a konsolidaci jednotné občanské společnosti.

Moldavsko představuje jeden z nejzajímavějších případů pluralismu v postkomunistickém světě. Dle Popescu (2012) moldavský pluralismus ve výchozím nastavení<sup>158</sup> s chybějící předešlou demokratickou zkušeností je jedním z nejkonsolidovanějších postkomunistických modelů.

---

<sup>156</sup> Tato závislost na přírodních zdrojích z Ruska byla nejvíc pocítěna během ruské ekonomické krize z roku 1998.

<sup>157</sup> Jedna de facto o koupi politické strany, dneska již je Vlad Plahotniuc hlavním předsedou Demokratické strany Moldavska.

<sup>158</sup> Pluralism by default je koncept Lucana Waye (2002), který používá pro označení formy politické konkurence specifické pro slabé státy. Výchozí nastavený pluralismus přetrvává v zemích, kde je vláda roztržštěna a stát je příliš slabý, aby zavedl autoritativní pravidlo v demokratickém mezinárodním kontextu.

Vynořující se demokratický pluralismus z 90. let je zde spojen s pokračováním demokratických reforem „pereistroiki“. Negură (2016) argumentuje dnešní politický pluralismus Moldavska kulturním pluralismem<sup>159</sup> země, který kulminoval po roce 1989. Z důvodů národního a kulturního štěpení se rozdělila i politická elita reprezentující národní a kulturní rozmanitost. Dnešní politický pluralismus Moldavska je vnímán Negurou (2016: 543) jako štěpení mezi politickou a intelektuální elitou.

Změna od politické vlády jedné strany k politickému pluralismu je brána jako součást demokratické tranzice „Podstatou radikální sociální změny z 90. let je tranzice od unipartistického politického systému k systému pluralistickému, od sovětské republiky k nezávislému a suverénnímu státu, od centralizované ekonomie k tržnímu hospodářství (...)“<sup>160</sup> (Varzari, Tăbârță, 2011: 74-77).

Samotný tlak a tendence prosadit v zemi demokracie polarizuje a pluralizuje občanskou společnost v Moldavsku, tvrdí politický analista Igor Boțan<sup>161</sup>. Sociální pluralismus tak vzniká v důsledku rozdělení zájmů a názorů při rozhodování politického směru mezinárodních vztahů (Cernencu, Boțan, 2009).

---

<sup>159</sup> Politický pluralismus jako výsledek kulturního pluralismu z 90. let: Národní fronta Moldavska, nástupce reformního hnutí podporující „perestroiku“ (1989), Hnutí „Unitate-Edinstvo“ (Jednota) (1989), Hnutí Gagauzsko „Halkî“, anglicky Gagauz People (1989).

<sup>160</sup> „Esența transformărilor cardinale în țara noastră de la 90 începe se evidențiază prin tranziția de la sistemul politic unipartidist la sistem pluripartidist, de la republica sovietică unională la un stat independent și suveran, de la economia centralizată, de comandă, la economia de piață liberă...“.

<sup>161</sup> Igor Boțan (1960) je politickým analytikem a předsedou Sdružení pro participativní demokracie v Kišiněvu.



### 3.4 Definování moldavského diskursu o sociální změně

Obsahová analýza 30. moldavských publikací potvrdila hypotézu o existenci odlišné<sup>162</sup> reflexi sociální změny. Nalezené kategorie odpovídaly částečně klasickým teoriím o sociální změně, jejich používání ale byla zaznamenána až po roce 1998<sup>163</sup>. Časté reference moldavských autorů na demokratizační teorii od Huntingtona a na tranzitologickou teorii od Linze potvrzují částečně hypotézu č. 2, i když se tyto teorie objevují v pozdějších fázích po roce 1998. Naopak nepřítomnost těchto klasických teorií a konceptů v době mezi lety 1991-1998 potvrzuje třetí hypotézu o formování odlišného specifického diskursu, který přetrvával do současnosti. Diskurs o národní otázce je nevyřešeným faktorem brzdícím celý proces demokratizace země.

Každý výzkumník si předem stanovuje nějaké cíle a předpoklady, jak se bude jeho výzkum v průběhu vyvíjet. Na začátku tohoto badání se diplomová práce zaměřila na identifikování klasických teorií o sociální změně v místní moldavské akademické a expertní literatuře. Předpokladem těchto analýz bylo, že politicko-expertní a sociálně vědní diskurs bude odpovídat klasickým teoriím o sociální změně, které jsou mimo jiné dobře známé české historické sociologii. Uvedené teoretické vlny o sociální změně se však v moldavské literatuře objevují částečně a s časovým odstupem. Ohledně politické a ekonomické tranzici se začaly teprve nedávno (Negură, 2016: 541) objevovat ucelené analýzy od moldavských autorů. V 90. letech se moldavský diskurs koncentruje víc kolem otázky národní identity než kolem socio-ekonomických a politických teorií transformace. I když je národní otázka součástí klasického diskursu o sociální změně, je v případě Moldavska

---

<sup>162</sup> Viz. například kategorie pluralismus a jeho dichotomické interpretace.

<sup>163</sup> Např. Aurelian Lavric (2013) ve své práci analyzuje moldavskou sociální změnu prostřednictvím demokratizační teorie S. Huntingtona.

diskursem hlavním, jenž má své kořeny dlouho před počátkem postkomunistického přechodu k demokracii.

Výstupy nalezených kategorií v souvislosti s politickým děním v Moldavsku spadají do čtyř časových období, které byly odlišné i svým sociálním a politickým diskursem (Varzari, Tăbârță, 2011: 74-77):

1. 1991-1994 *Otázka národní příslušnosti*. Formování 3 hlavních nacionalistických skupin, které existují i v současnosti<sup>164</sup>: 1) pro-Rumuni, kteří žádali spojení s Rumunskem, 2) pro-Rusové, kteří žádali připojení Moldavska ke Svazu Ruska a Běloruska, 3) pro-Moldavani, kteří žádali suverénnost moldavského národa. Etnicko-politická polarizace vedla k mobilizaci národních osvobozeneckých hnutí a zároveň ke kontramobilizaci separatistických hnutí (Gagauz Halkî a Unitate-Edinstvo) (viz příloha č. 5), která vyvrcholila v občanskou válku mezi Moldavskou republikou a Podněstřím (de jure moldavské území, de facto nezávislá, ale mezinárodně neuznávaná republika) (Dungaciu, 2009).
2. 1994-2001 *Ideologie mladého státu*. Zatímco se na území Moldavska řešila otázka národní příslušnosti a národního vektoru, v roce 1994 proběhly první volby od vyhlášení nezávislosti a vyhráli je levice (58 mandátů z celkových 104 dostala Agrární strana (transformovaná v Agrární demokratickou stranu Moldavska, PDAM) a 28 mandátů dostala Socialistická strana (PSM), resp. aliance Socialistické strany s Hnutím "Jednota" (MU/E) opírající se na

---

<sup>164</sup> V říjnu roku 2010 vydal Průzkumný a marketingový institut IMAS-INC výsledky ohledně preferencí populace v otázce socio-ekonomické orientace: pro Evropskou integraci volilo 34,5 %, pro integraci do zóny SNS 16,2 %, pro obě 25,1 %, pro distancování od EU a SNS 7,2 %, ostatních 16,9 % se zdrželo odpovědi.

rusofonní menšinu Moldavska). Provedli změny v Konstituci<sup>165</sup>, podepsali vstup do Společenství nezávislých států (SNS) a rumunskou hymnu změnili na moldavskou. I přes hlubokou ekonomickou krizi<sup>166</sup> v zemi, politická reprezentace byla více zaměstnaná v propagování moldavského diskursu<sup>167</sup>. Popularita vlády prostřednictvím těchto radikálních reforem a zároveň i jazykové otázky<sup>168</sup>, která byla v rozporu s prezidentským názorem, významně klesla (Nedelcu, 2002).

3. 2001-2009 k moci přicházejí komunisti, je snaha udržet „*moldovanistický*“ *diskurs* (Strmiska, 2000: 2) s orientací na východ. Pokus o vytvoření politické ideologie a koncentrace moci v rukou jedné politické strany. Celé komunistické vládnutí bylo doprovázeno sérií demonstrací, které vyvrcholily 7. dubna 2009<sup>169</sup>. V době komunistické vlády z let 2001-2009 se její představitelé, zejména Mark Tkaciuk<sup>170</sup>, snažili znovu oživit komunistické poselství. Neúspěch prosazení a znovuoživení komunistických myšlenek spočíval v tom, že ideologie třídního boje s nevyhnutelným vítězstvím komunismu již nemohla být akceptována lidmi a ani aktuálním životním stylem. Jednostrannost této teorie spočívá v tom, že se podstata

---

<sup>165</sup> Parlamentní většina, která dominovala v letech 1994-1998 přijala novou konstituci, kde se v čl. 3. hlásilo, že státním jazykem Moldavské republiky je moldavský jazyk, psaný latinským písmem. V roce 2013 Ústavní soud tuto změnu neuznal a tak byla rumunština znovu prohlášena jako státní jazyk (Saca, 2016).

<sup>166</sup> Ekonomická krize v důsledku devalvace ruského rublu a přechodu na moldavskou měnou (moldavský lei).

<sup>167</sup> Po volbách první a největší události byl Kongres „Domov náš- Moldavská republika“, kde prezident Mircea Snegur (byl sympatizantem rumunského nacionalismu), vedl přednášky o rozdílech mezi pojmy Rumun/rumunský a Moldavan/moldavský, dostupné na: <https://www.europalibera.org/a/27891241.html>.

<sup>168</sup> Jazyková otázka (rumunština vs. moldavština) je v Moldavsku problémem i dnešních debat. Např. kontroverzní moldavský historik a politik Vasile Stati napsal monografii o Dějinách Moldavska a moldavského jazyka.

<sup>169</sup> 07.04.2009 bouřlivá demonstrace v centru hlavního města, během které byla zdemolovaná budova Parlamentu. Bojkotovaly se výsledky voleb a výhra komunistické strany ze dne 6. dubna 2009.

<sup>170</sup> Mark Tkaciuk (1966) mezi lety 2002-2008 byl hlavním poradcem Vladimira Voronina, tehdejšího prezidenta Moldavské republiky. Je znám především svou snahou prosadit diskurs o moldavské identitě.

komunistického vítězství totiž zakládala v redefinování výrobních vztahů, které byly specifické v době industrializace. Moldavská republika ale žádnou industrializační vlnu nezažila, kromě té komunistické, takže komunistický diskurs byl předem určen k neúspěchu. Rovněž Moldavská republika na své historické draze nepoznala skutečný kapitalismus, se kterým by komunismus měl případně bojovat. O době vlády komunistické strany píše Sergiu Panainte takto: „Splynutí státních a politických struktur, koncentrace všech zdrojů moci v rukou prezidenta a jeho důvěrníků, rozšířená korupce ve správním aparátu a mezi státními úředníky, omezení a porušení základních občanských práv a svobod, kontrola veřejných a soukromých sdělovacích prostředků, zmizení pocitů spravedlnosti ve společnosti kvůli podřízení soudnictví politické moci; podřízenost a zabavení podnikatelského prostředí - to vše zdůrazňuje úroveň degradace právního státu a demokracie v Moldavské republice“<sup>171</sup> (2009: 96).

4. 2009-2017 i když se po roce 2009 v zemi ustálil pro-evropský a pro-demokratický diskurs, frustrace z politické situace<sup>172</sup> v Moldavsku a nedodržení slíbených cílů nastolil diskurs o *state capture* (převzetí státu).

---

<sup>171</sup> „The overlap between state and political party structures; the concentration of all the levers of power in the hands of the President and a small circle of intimates; the widespread corruption among the administrative apparatus and civil servants at every level; the limitations and infringements of basic rights and freedoms of citizens; the control of the public and private mass-media and the harassment of the few independent ones; the quasi-voiding of sense of the very act of justice by subordinating the judiciary to the political power; the subordination and seizure of the business environment – all these highlight the level of degradation of the rule of law and democracy in the Republic of Moldova“.

<sup>172</sup> V období mezi 2012-2014 z 3 státních bank Moldavska zmizela 1 miliarda dolarů (v přepočtu 24 milionů korun).

## Diskuze

Bez ohledu na to, zda se jedná o výzkum kvalitativní či kvantitativní jsou zde omezení v důsledkům výběru metody a vzorku. Pro danou obsahovou analýzu byla zvolena kvalitativní metoda analýzy dat, prostřednictvím které lze vztahy a pravidelnost kategorií a konceptů nejen definovat, ale i pochopit v kontextu. Vzhledem k tomu, že představená diplomová práce neměla za cíl pouze identifikaci kvantitativního výskytu konceptů, ale i hlubší porozumění používání vybraných konceptů v souvislosti s postkomunistickou analýzou sociální změny, byla pro daný výzkum zvolena kvalitativní metoda. Kvantitativní metoda nebyla vhodná pro tento typ analýzy i z důvodu metodologického postupu. Pro získání a identifikaci témat a konceptů v moldavském diskursu o postkomunistické sociální změně byla použita částečně zakotvená teorie. Představeným konceptům v teoretické části Kapitoly 2 byly předem dány indikátory, které byly následně vyhledány u moldavských autorů. Během obsahové analýzy však byly zjištěny i další koncepty a teorie (viz kapitola 2.5), jež byly zahrnuty do analýzy dodatečně. Postup byl proto dvojsměrným od teorie k praxi, ale i od praxe k teoriím.

Nízká reliabilita v případě kvalitativního výzkumu je vyvážená vysokou validitou získaných dat (Gavora, Laptika, 2009). Výsledný výstup obsahové analýzy poskytl nové perspektivy pro zkoumání sociální změny v postkomunistických zemích. Hlavním přínosem získaných informací jsou se vynořující 2 kategorie (pluralismus a state capture), které představují možnost další analýzy. Klasické teorie o postkomunistické sociální změně postrádají retrospektivní revizi představených teorií v souvislosti se současným vývojem těchto zemí.

Kvalitativní obsahová analýza 30 moldavských publikací za účelem identifikace se vyskytujících tematických pojmů a témat v souvislosti s postkomunistickou sociální změnou je omezena interpretací autora. Každý výzkumník vybírá pro své badání jenom tu část reality, kterou považuje za relevantní (Disman, 2011: 17). Z toho vyplývá, že výběr vzorku může být zkreslen subjektivitou výzkumníka. Pro dosažení reprezentativního vzorku byly do výzkumu zapojeny i publikace vydané v ruském jazyce na území Moldavska a separatistického Podněstří.

Zdroj dat byl omezen i přístupem výzkumníka k primárním zdrojům. Do výzkumu se podařilo dostat několik publikací z 90. let<sup>173</sup>, které jsou v archivu národní knihovny Moldavska a které nejsou v elektronické verzi přístupné. Z důvodu nízkého procenta digitalizace archivních publikací nebyla dosažena teoretická saturace primárních zdrojů pro ranní fázi přechodu země.

I přes výše uvedené problematické body diplomové práce, poskytuje daná obsahová analýza unikátní zprostředkovávání moldavského diskursu a uvedení do problematiky postkomunistické sociální změny v reflexi moldavských autorů. V porovnání s mezinárodní literaturou o sociální změně je moldavský postkomunistický diskurs víc orientován směrem k řešení národních otázek a vyvíjejícího se stavu state capture v čele s politickou oligarchií.

Představené výsledky ukazují perspektivu a směr možného dalšího badání problematiky analýzy postkomunistické sociální změny.

---

<sup>173</sup> (Zbîrciog, 1995), (Guțu, 1998), (Rusnac, 1994).

## Závěr

Moldavská republika si v roce 2017 připomněla 25 let od zahájení přechodu k demokracii a vyhlášení nezávislosti. I dnes změna směrem k demokracii je propletena komplexem konceptuálních a výzkumných pokusů o rámcování tohoto procesu. Součástí dané diplomové práce je reflexe těchto rozmanitých konceptuálních rámců. Představená diplomová práce nemá čistě rozdělenou teoretickou a empirickou část. Na základě teoretického badání a obsahové analýzy moldavské literatury byly v 2. a 3. kapitole koncipovány hlavní pojmy a kategorie o postkomunistické sociální změně. Ve druhé kapitole jsou představeny teorie a koncepty mezinárodních autorů, třetí kapitola prezentuje obsahovou analýzu moldavské literatury.

Teoretická část (kapitola 2) je zde prezentována třemi hlavními teoriemi o sociální změně: modernizační teorie, strukturálně-funkcionalistická a tranzitologická teorie. Během obsahové analýzy moldavských publikací byly identifikovány i další teorie, které byly používány pro analýzu postkomunistické sociální změny Moldavska: teorie State capture a teorie Varieties of capitalism. Tyto dvě poslední teorie byly zařazeny do teoretické části práce.

Třetí kapitola představuje výsledky obsahové analýzy 30 moldavských publikací o postkomunistické moldavské sociální změně. Nalezené koncepty byly následně kategorizovány do 6 tématických okruhů a prezentovány v reflexi různých autorů. Výsledky byly představeny dle hlavních hypotéz, jež byly prezentovány na začátku práce (kapitola 1.3).

Výzkum vývoje moldavského diskursu a konceptů pro analýzu sociální změny je svou podstatou první fází identifikace směru pro další sociologické a politologické

výzkumy. Tato obsahová analýza zkoumá vývoj hlavních diskursů v Moldavsku z historického hlediska prostřednictvím sociálně vědních a politicko-expertních publikací. Výsledky této analýzy mají za cíl seznámit čtenáře s moldavským specifickým případem postkomunistické sociální změny.

V poslední části jsou vyjmenována hlavní omezení, která doprovázela průběh výzkumu a jejich možné vyvážení se v budoucnu.



## Bibliografie

1. Anderson, R. D., & Grofman, B. (1997). Rhetoric and rationality: A study of democratization in the Soviet Union. *Public Choice*, 93(3-4), 287-314.
2. Balík, S. (2005). Totalitní a autoritativní režimy.
3. Bloom, A., & Kirsch, A. (2016). *The republic of Plato*. Basic Books.
4. Bobbio N. (1998). Liberalism si democratie, překlad z italštiny do rumunštiny od Ana-Luana Stoicea, Bucuresti, Nemira.
5. Braga, L. (2007). P olitičeskaja kul'tura v kontěkstě sovremennogo občestva. Academia de Științe a Moldovei Institutul de filozofie, sociologie, și științe politice.
6. Cabada, L. (2017). Democracy in East-Central Europe: Consolidated, Semi-Consolidated, Hybrid, Illiberal or Other?. *Politics in Central Europe*, 75.
7. Cașu, K. (2016). Moldova: from oligarchic pluralism to Plahotniuc's hegemony. OSW Commentary Number 208/07.04. 2016. Dostupné na: [http://aei.pitt.edu/74497/1/commentary\\_208.pdf](http://aei.pitt.edu/74497/1/commentary_208.pdf).
8. Cașu, I. (2000). „Politica națională “în Moldova sovietică. Chișinău: Cartdidact.
9. Cernencu, M., & Boțan, I. (2009). Evoluția Pluripartismului pe teritoriul Republicii Moldova. Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT, cu suportul financiar al Fondului Națiunilor Unite pentru Democrație (UNDEF).
10. Ciurea, C. (2016). 8 Political risks in Moldova. *State Capture, Political Risks and International Business: Cases from Black Sea Region Countries*, 120.
11. Cojocaru, I. (2012). Generalități conceptuale privind politicile sociale în contextul proceselor integraționiste europene.
12. Crompton, R. (2008). *Class and stratification*. Polity.

13. Crowther, W. (1997): The Politics of Democratization in Postcommunist Moldova, in: Dawisha, K., Parrot, B. (red.): Democratic Changes and Authoritarian Reactions in Russia, Ukraine, Belarus, and Moldova, Cambridge University Press, Cambridge, s. 282-329.
14. Černý, K. (2013). První a druhá vlna modernizační teorie po druhé světové válce. ŠUBRT, J. et al. Soudobá sociologie (Teorie sociální změny). Vyd, V, 270-320.
15. Diamond, L., Chu, Y. H., Plattner, M. F., & Tien, H. M. (2004). Cum se consolidează democrația. Iași: Polirom, 42.
16. Dungaciu, D. (2009). Cine suntem noi?. Cartier.
17. Dvořáková, I. (2010). Obsahová analýza/formální obsahová analýza/kvantitativní obsahová analýza. AntropoWebzin, 6(2), 95-99.
18. Fazekas, M., & Tóth, I. (2014). From corruption to state capture: A new analytical framework with empirical applications from Hungary.
19. Fruntasu, I. (2003). O istorie etnopolitica a Basarabiei. Chisinau: Editura Cartier.
20. Fukuyama, F. (2006). The end of history and the last man. Simon and Schuster.
21. Gabritchidze, A. G. (2010). Transition in the Post-Soviet State: from Soviet Legacy to Western Democracy? (Doctoral dissertation, Ohio University).
22. Gațcan, I. (2015). Corupția ca fenomen social și mecanisme anticorupție (Cazul Republicii Moldova) (Doctoral dissertation, CEP USM).
23. Gavora, P., & Laptika, M. (2009). Objektivita, validita a reliabilita výzkumu. ŠVEC, Š. a kol. Metodologie věd o výchově. Kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy k edukačnímu výzkumu. Brno: Paido.

24. Gherasimov, C. (2017). Post-accession democratic backsliding in the new Europe: the case of anti-corruption performance (Doctoral dissertation, Rutgers University-School of Graduate Studies).
25. Gibbs, G. R. (2008). *Analysing qualitative data*. Sage.
26. Gorincioi, I. (2004). Procesul democratizării în contextul tranziției post-comuniste: considerații generale (Catedra Științe Politice la cei 20 ani), in *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*, nr. 2 (25), s. 121-131.
27. Guțu, I. T. (1998). *Republica Moldova: economia în tranziție*. Litera.
28. Hall, P. A. (2001). *Varieties of capitalism: The institutional foundations of comparative advantage*. D. W. Soskice (Ed.). Oxford: Oxford University Press.
29. Hatipoglu, E. (1998). The Democratisation Process in Russia. *Journal of International Affairs*, 3(2).
30. Havelka, M., & Müller, K. (1996). Procesy transformace a teorie modernizace/Transformation Process and Modernisation Theory. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 143-157.
31. Hellman, J. S. (2000). *Measuring governance, corruption, and state capture: How firms and bureaucrats shape the business environment in transition economies (Vol. 2312)*. World Bank Publications.
32. Hoffman, J. (1988). *State, Power and Democracy: contentious concepts in practical political theory*. Wheatsheaf Books.
33. Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288.
34. Huntington, S. P. (1993). *The third wave: Democratization in the late twentieth century (Vol. 4)*. University of Oklahoma press.
35. Huntington, S. P. (1997). The erosion of American national interests. *Foreign affairs*, 28-49.

36. Charvát, J. (2013). Politika volebních reforem v ČR po roce 1989. Grada.
37. Chiorescu, I. (2003). Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii. PARTEA XXII, 21.
38. Ionescu, V., & Navroțchi, I. (2006). Democrație: vis și realitate. CH Beck.
39. Jeřábek, H. (1993). Úvod do sociologického výzkumu.
40. Juc, V., Diacon, M., & din Tiraspol, U. D. S. Studiul istoriografic al coordonatelor de politică externă în documentele de program și în activitatea partidelor politice. Buletinul Științific, 24.
41. King, C. (2013). The Moldovans: Romania, Russia, and the politics of culture. Hoover Press.
42. Kopřivová, L. (2012). Jan Hodač, Petr Strejček, Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, 317 s. Studia Territorialia, 9(2).
43. Krippendorff, K. (2012). Content analysis: An introduction to its methodology. Sage.
44. Lavric, A. (2013). The Civilisation Dialogue in the Globalization Process: SP Huntington Theory after 20 Years. International Journal of Communication Research, 3(2), 179.
45. Linz, J. J. (1985). Totalitarian and authoritarian regimes (p. 37). Addison-Wesley.
46. Linz, J. J., & Stepan, A. (1996). Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-communist Europe. JHU Press.
47. Martin, M. E., & Solomon, H. (2016). Understanding the Phenomenon of “State Capture” in South Africa. Southern African, 21.

48. Maslowski, N. (2017). Historická sociologie jako pragmatický program in Jak studovat aktéra a sociální změnu z perspektivy historické sociologie. Charles University in Prague, Karolinum Press.
49. Meleškina, J. (2008). Opyt formirovanija nacji i gosudarstva v Moldavii. *Političeskaja nauka*, (1), 59-82.
50. Merkel, W. (2009). *Systemtransformation*. Springer-Verlag.
51. Merten, K. (2013). *Inhaltsanalyse: Einführung in Theorie, Methode und Praxis*. Springer-Verlag.
52. Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.
53. Mocanu, G. (2007). 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2007. Chișinău: Bons Offices.
54. Moldova (Republică). (2003). *Moldova în cifre: breviar statistic*.
55. Moraru, V. (2013). *Europenizarea: Fațetele procesului*.
56. Nedelcu, M. (2002). *Pluralismul reprezentării. Partide politice și grupuri de presiune*, Tipo Moldova, Iași.
57. Negură, P. (2016). The Republic of Moldova's Transition Between a Failed Communism and an Un-Commenced Capitalism?. *Studia Politica; Romanian Political Science Review*.
58. Německý, M. (2008). Co drží společnost pohromadě? Pojetí societální komunity a konstitutivního symbolismu u Talcotta Parsonse, Richarda Müncha a Jeffreyho Alexandera.
59. Neuendorf, K. A. (2016). *The content analysis guidebook*. Sage.
60. Panainte, S. (2009). *Moldova. At the Crossroads*.
61. Parsons, T. (1964). Evolutionary universals in society. *American sociological review*, 339-357.

62. Pasti, V. (2006). Noul capitalism românesc. Iași: Polirom.
63. Popescu, N. (2012). Moldova's Fragile Pluralism. *Russian Politics & Law*, 50(4), 37-50
64. Prasad, B. D. (2008). Content analysis. *Research methods for social work*, 5, 1-20.
65. Przeworski, A. (1991). Democracy and the market. Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America (Cambridge: Cambridge University Press).
66. Pugačev, V.P., Solov'jev, A.I. (2000), Vvedënije v politologiju, Izdanije tret'je, pererabotannoje i dopolnënnoje, ASPEKT PRESS, Moskva.
67. Roșca, A., & a Moldovei, A. D. Ș. (2007). Premisele și perspectivele instituirii statului social în Republica Moldova 12.4. Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 78.
68. Rusnac, G. (1994). Sistemul de partide în Republica Moldova: problemele clasificării. MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea a IV.– Chișinău: CE USM.
69. Rusnac, G. (2007) Știința politică în Republica Moldova la etapa actuală. MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică).–Revistă științifică trimestrială.–Chișinău, 7.
70. Saca, V. (2001). Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii. CE USM.
71. Sartori, G. (1965). Democratic theory (Vol. 579). Praeger.
72. Sartori, G., Kovačič, L., & Baker, P. (1993). Teória demokracie. Archa.
73. Shalin, D. (1998). Restructuring Networks in Post-Socialism: Legacies, Linkages, and Localities (Book). *Social Forces*, 76(4), pp.1546-1548.

74. Schwartzman, K. C. (1998). Globalization and democracy. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 159-181.
75. Strauss, A., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage Publications, Inc.
76. Strmiska, M. (2000). Moldavský multipartismus. Poznámka k interpretaci utváření moldavského systému politických stran (1990-1999). *Středoevropské politické studie*, 2(1).
77. Šubrt, J. (2013). Sociální změna—různé přístupy k jejímu zachycení a analýze. ŠUBRT, J. et al. *Soudobá sociologie (Teorie sociální změny)*. Vyd. 1, 9-39.
78. Šubrt, J., & Německý, M. (2010). Sociologické dílo Shmuela N. Eisenstadta se uzavřelo. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 823-828.
79. Šubrt, J., & Pfeiferová, Š. (2010). Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie*, 1(2010), 9-30.
80. Țicu, O. (2014). Post-Soviet Transition and the Issue of Societal Security in the Republic of Moldova. *Eurolimes*, 1841-51.
81. Tomášek, M. (2017). 4 Transition/transformation, state capture or varieties of capitalism?. *Understanding Central Europe*. Routledge.
82. Tudoroiu, T. (2015). Democracy and state capture in Moldova. *Democratization*, 22(4), 655-678.
83. Varzari, P., & Tăbîrță, S. (2011). Cultura politică în societățile postcomuniste: realități și perspective. *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. P. a, 175-187.
84. Varzari, P., & Tăbîrță, S. (2011). Evoluția statului Republica Moldova prin prisma funcționalității elitei politice și a societății civile. *Revista de filozofie, sociologie și științe politice*, (1).
85. Vlăsceanu, L. (2001). *Politică și dezvoltare: România încotro?*. Ed. Trei.

86. Volovoj, V. (2017). How the West lost Moldova to Russia, 47.
87. Way, L. (2002). Pluralism by default in Moldova. *Journal of Democracy*, 13(4), 127-141.
88. Zbîrciog, V. (1995). Tranziția la economia de piață (evoluția conceptului în Republica Moldova).
89. Zolo, D. (1992). *Democracy and complexity: a realist approach*. Penn State Press.

### **Internetové zdroje**

1. Archiv univerzitního časopisu MOLDOSCOPIE, dostupné na:  
[http://usm.md/?page\\_id=4009&lang=en](http://usm.md/?page_id=4009&lang=en) (5.11.2017)
2. Freedom Barometer. Moldova, 2017. Dostupné na:  
<http://freedombarometer.org/country/moldova/199/2017/> (5.3.2018)
3. Chronologie Moldavských dějin 1991-2016 (2016), Radio Free Europe. Dostupné na: <https://www.europalibera.org/a/27891241.html> (1.4.2018).
4. Moldavsko v číslech, statistické shrnutí, 2017. Národní statistický úřad Moldavské republiky. Dostupné na:  
<http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2195> (2.4.2018)
5. Rozhovor s Evropským velvyslancem v Moldavsku Peterem Michalko. Ziarul Național. Dostupné na: <https://www.ziarulnational.md/noul-sef-al-delegatiei-ue-la-chisinau-despre-afirmatia-potrivit-careia-r-moldova-este-stat-capturat-ce-sansele-avem-oentru-aderarea-la-ue/> (9.4.2018)
6. Think Tank „Expert-Group“ in Moldova and associated analyst Denis Cenușa (2016), Barcelona Centre for International Affairs. Dostupné na:  
[https://www.cidob.org/publicaciones/serie\\_de\\_publicacion/opinion/europa/moldova\\_between\\_protests\\_and\\_state\\_capture](https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/opinion/europa/moldova_between_protests_and_state_capture) (23.3.2018)



# Přílohy

## Příloha č. 1. Bon patrimonial (dědičný list).



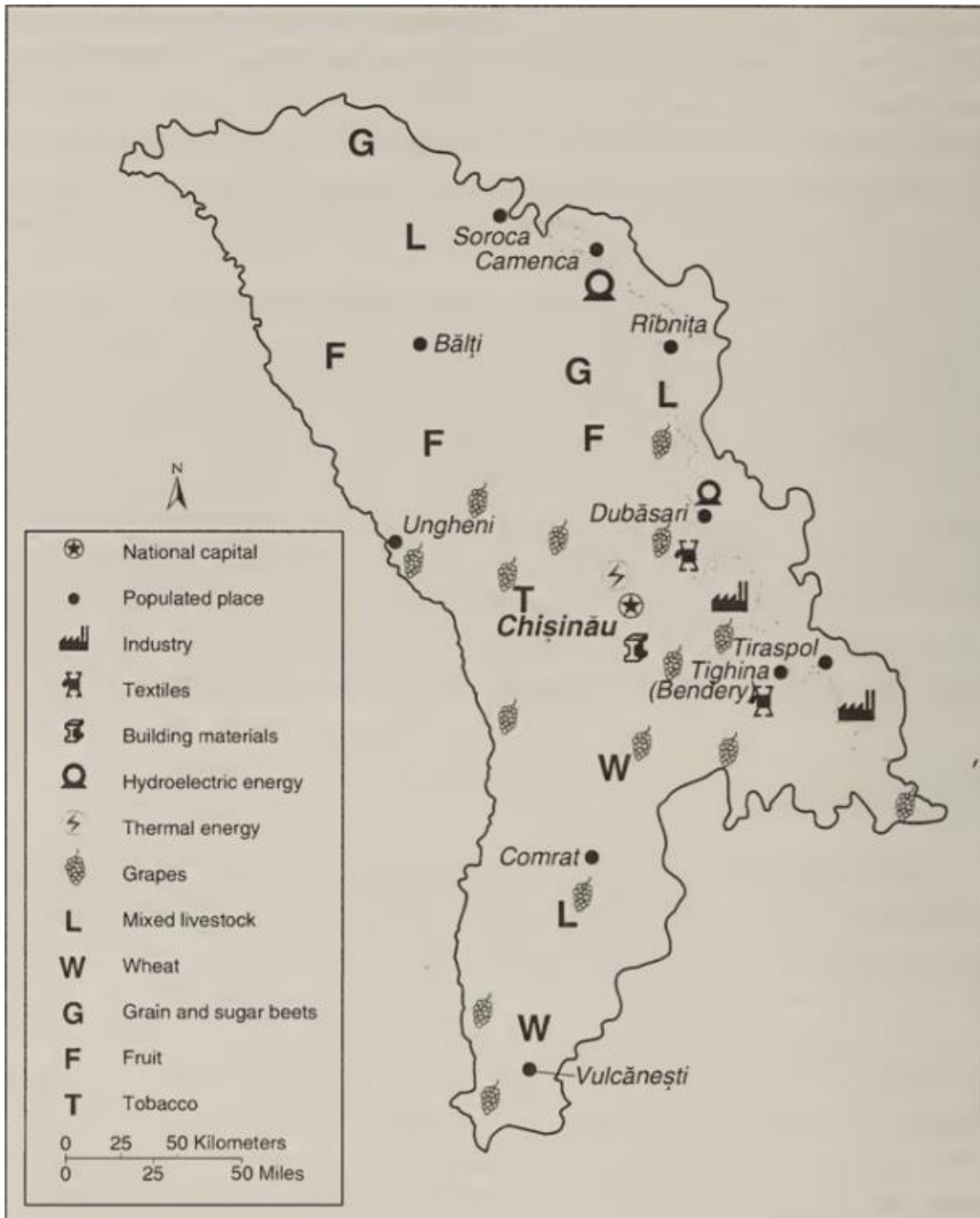
Zdroj: ([http://www.fox-notes.ru/img\\_sng/sng\\_moldova\\_BND.htm](http://www.fox-notes.ru/img_sng/sng_moldova_BND.htm))

## Příloha č. 2. Vlny demokratizace

<p><b>První demokratizační vlna</b></p>	<p>Austrálie, Argentina, Belgie, Československo, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Chile, Itálie, Irsko, Island, Japonsko, Kanada, Kolumbie, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Německo, Norsko, Nový Zéland, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, USA, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Uruguay, Velká Britanie</p>
<p><b>První protivlna</b></p>	<p>Argentina, Belgie, Československo, Dánsko, Estonsko, Francie, Itálie, Japonsko, Kolumbie, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Německo, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Španělsko, Uruguay</p>
<p><b>Druhá demokratizační vlna</b></p>	<p>Argentina, Barma, Belgie, Bolívie, Botswana, Brazílie, Československo, Dánsko, Ekvádor, Fidži, Filipíny, Francie, Gambie, Ghana, Guyana, Indie, Indonésie, Itálie, Izrael, Jamajka, Japonsko, Jižní Korea, Kolumbie, Libanon, Maďarsko, Malajsie, Malta, Nigérie, Pákistán, Peru, Rakousko, Spolková republika Německo, Sri Lanka, Trinidad a Tobago, Turecko, Uruguay, Venezuela</p>
<p><b>Druhá protivlna</b></p>	<p>Argentina, Barma, Bolívie, Brazílie, Československo, Ekvádor, Filipíny, Fidži, Ghana, Guyana, Chile, Indie, Ondonésie, Jižní Korea, Libanon, Maďarsko, Nigérie, Pákistán, Peru Řecko, Turecko</p>
<p><b>Třetí demokratizační vlna</b></p>	<p>Afgánistán, Albánie, Argentina, Bělorusko, Bolívie, Brazílie, Bulharsko, Československo, Ekvádor, Estonsko, Filipíny, Gruzie, Guatemala, Haiti, Honduras, Portugalsko, Chile, Chorvatsko, Indie, Irák, Jižní Korea, Kombodža, Keňa, Lesotho, Libanon, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Makedonie, Moldavsko, Mongolsko, Německá demokratická republika, Namibie, Nigérie, Nikaragua, Pákistán, Panama, Polsko, Peru, Rumunsko, Rusko, Řecko, Salvador, Senegal, Slovinsko, Srbsko/Černá Hora</p>

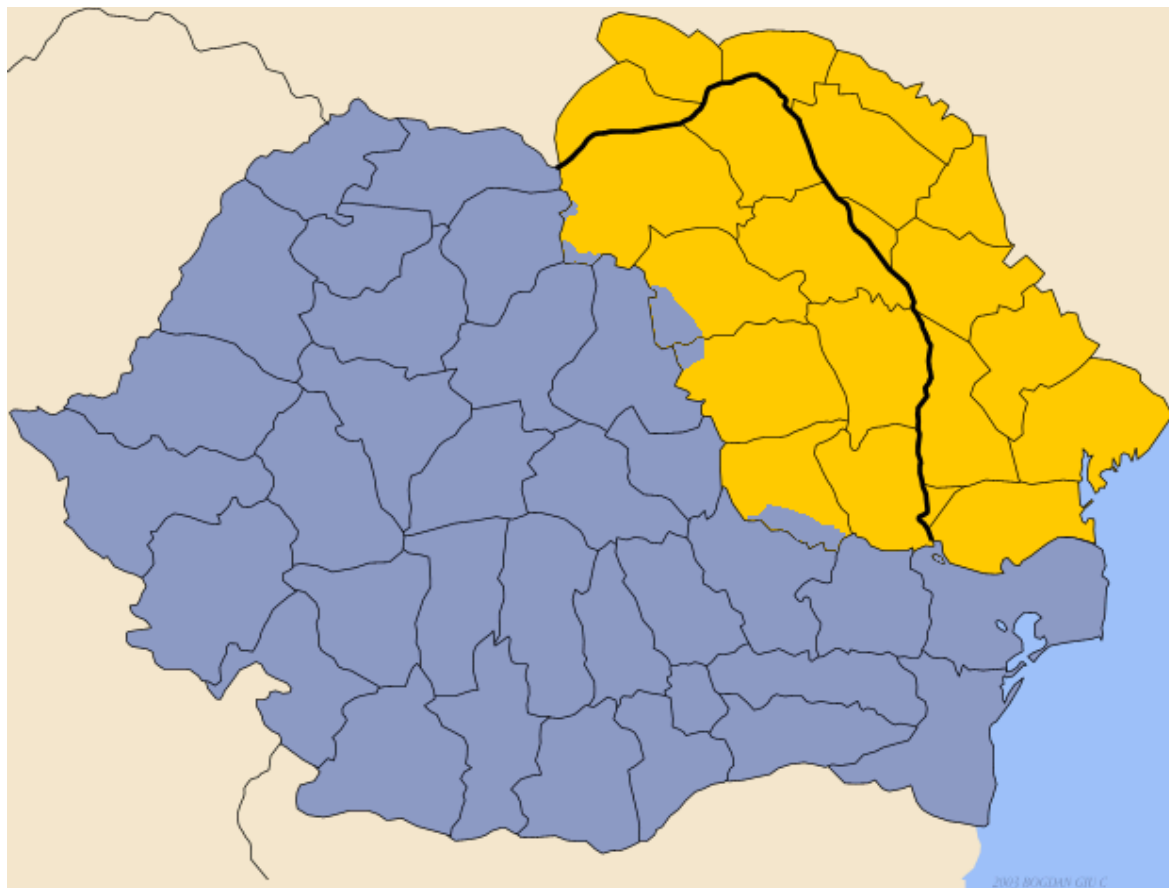
Zdroj: (Ženíšek, 2005: 45)

**Příloha č. 3. Ekonomická mapa MSSR v roce 1993.**



Zdroj: (Helen, F. (1995). *Belarus and Moldova: Country Studies*. In Washington, DC: Library of Congress, s. 130)

#### Příloha č. 4. Historické území Moldávie. Moldavské knížectví 1346-1812.

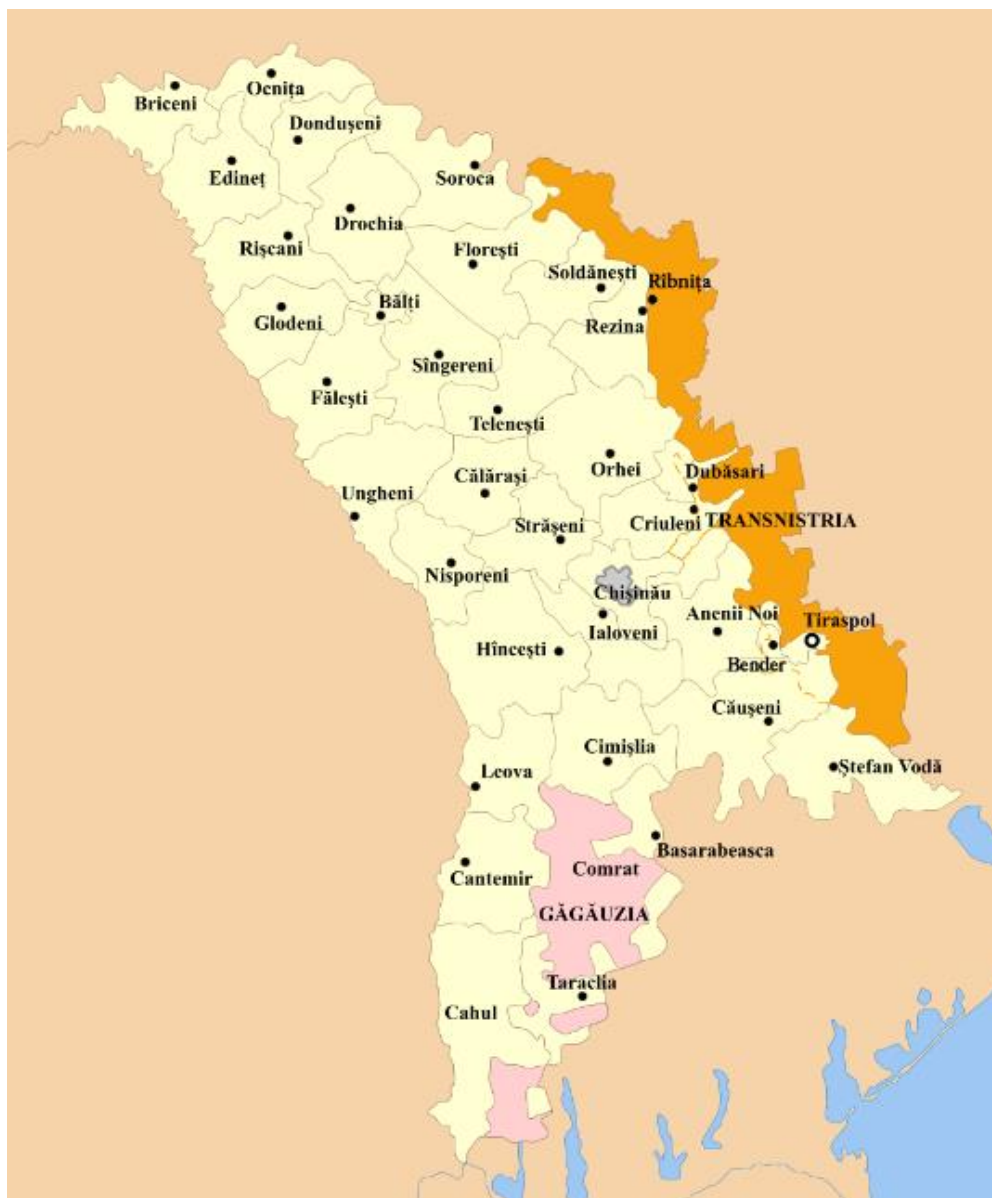


■ Historické území Moldávie (do roku 1812) zahrnuje území dnešního Moldavska, Ukrajiny a Rumunska.

■ Rumunsko bez Moldávie. Současná hranice mezi Rumunskem a Moldavskem je vyznačena silnou černou čarou.

*Zdroj: (www.historymaps.ro)*

**Příloha č. 5. Mapa Moldavska a autonomních území Gagauzsko a Podněstří.**



■ Podněsterská Moldavská republika (Transnistria)

■ Autonomní oblast Gaguzsko (Găgăuzia)

Zdroj: ([https://m.realitatea.net/referendum-98-9prc-dintre-gagauzi-vor-independenta-regiunii-fata-de-r-moldova\\_1372212.html](https://m.realitatea.net/referendum-98-9prc-dintre-gagauzi-vor-independenta-regiunii-fata-de-r-moldova_1372212.html) )